گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

شێوازێن کەسایەتیا ئافرەتێ د رۆمانا (بوون) یا (کەوسەر شەوکەت)دا

رحیمه حربی یونس
وەزارەتا پەروەردێ، شێخان، هەرێما کوردستانێ ـ عێراقێ.
rahmasharafani98@gmail.com

پ.د. عماد ویسی خالد
پشکا زمان و ئەدەبێ کوردی، کولێژا زمانان، زانکویا دهوك، هەرێما کوردستانێ ـ عیراقێ.
Imad.Waisi@ uod.ac

زانیاریەکانی توێژینەوە

بەرواری توێژینەوە:
وەرگرتن:٢٠٢٥/٦/١٤
پەسەندکردن:٢٠٢٥/٨/٣
بڵاو کردنەوە:پایز٢٠٢٦

ووشە سەرەکییەکان
کەسایەتیا ئافرەتێ، جڤاك، رۆمان، رۆمانا بوون،کەوسەر شەوکەت

Doi: 10.25212/lfu.qzj.11.4.19

پوختە

ئەڤ ڤەکۆلینە هەولدانەکە بۆ دیارکرنا جۆر وشێوازێن کەسایەتیا ئافرەتێ د رۆمانێدا، د ئەڤێ ڤەکۆلینێدا لایەنێ تیوری جۆر و شێوازێن کەسایەتیا ئافرەتێ ل دویڤ دیتنا جڤاکی و نڤیسەرێ و شێوازێ ئاڤاکرنا رویدانێن رۆمانێ بخوڤە دگریت، وێنەکرنا ئافرەت و کەسایەتیا وێ د جڤاکیدا د هندەك رۆماناندا هاتیە بەرچاڤکرن لێ نێرینا نڤیسەرێ نێرینەکا زەلامی بوویە بۆ وێنێ ئافرەتێ و زۆر جار نەشیایە وێنەیەکێ راستەقینە و ژ گووشەنیگایا ئافرەتێ پێشکەش بکەت. ئەڤ ڤەکۆلینە وێنەکرنا کەسایەتیا ئافرەتێیە د جڤاکێ کوردیا ل دویڤ دیتنا نڤیسەرەکا ئافرەت لەورا ئاساییە کو جیاوازی د وێنەکرنا ئەدبیدا د ناڤبەرا نڤیسەرێ زەلام و نڤیسەرا ئافرەتدا هەبیت. ئەڤ ڤەکۆلینە چەند بەرسڤداناوان پرسانە کو هاتینە ئازراندن ئایا کەوسەر شەوکەت(وەك نڤیسەرەکا ئافرەت) تا چەند شیایە دەربرینێ ژ وێنێ ئافرەتا کورد بکەت؟ و چەند جور و شێوازێن کەسایەتیا ئافرەتێ د روماना خودا بکارئینانە؟، د ئەنجامێ ڤێ ڤەکۆلینێ دا کەسایەتیێن ئافرەتێ د رۆمانا (بوون)دا کەفتیە بەر ڤەکۆلینێ.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پێشەکی:

رۆمان وەکو ژانرەکێ ئەدەبی یێ بەرفرەهـ، شیانا ڤەحەواندن و ئازراندنا بابەتان هەیە،د رۆمانێ دا چەوانیا هزرکرنا رومانڤیسێ و وێنەکرن و دیتنا وێ ل دور بابەتێن جڤاکێ خویا دکەت. دناڤ جڤاکی دا هەبوونا ئافرەتێ وەکی یا پێدڤی گرنگی پێ نەهاتیە دانان، یان ژی ب دیتنەکا زەلامسالاری هاتیە بەرچاڤکرن هەرچەندە نڤیسەرێن زەلام هەولدایە دەربرینێ ژ هەست و ئێش و ئازارێن ئافرەتێ د جڤاکیدا بکەت. ئەڤ دیتنە ل دەڤ نڤیسەرەکا ئافرەت دێ ب رەنگەکێ جیاواز بیت چونکە نێرینا وێ یا جودایە ژ نێرینا نڤیسەرێ زەلام. ئافرەتێ رۆلەکێ گرنگ د ئاڤاکرنا رویدانێن رۆمانێدا هەیە، لێ جیاوازیا پێگەهشتنا کەسایەتیێ ل دەڤ وێ ب جهئینانا ئەرکان ژی ل دەڤ کەسایەتیا ئافرەتێ دڕۆمانێدا رەنگین دکەت، کەسایەتیا ئافرەتێ وەکی ئافرەتا سادە ب گشتی ب کەسەکا بێ ئەزموون دهێتە دیارکرن کو دگەلەك رویداناندا نەشێت بریارێن گونجای بدەت، بەلێ کەسایەتیا ئافرەتا پێگەهشتی وەکی کەسەکا ب هێز و خودان ئەزموون دهێتەدیتن کو دشێت بریارێن دروست و کاریگەر ل سەر رویدانان بدەت، هەروەسا کەسایەتیا پێنەگەهشتی دناڤبەرا هەردوو کەسایەتیاندا دهێتە دیتن کو هێش د پرۆسا گەشەکرنێ دایە و بەرەڤ پێشڤەچوونا رویدانان گهۆرین ب سەر کەسایەتیا وێدا دهێت.

گرنگیا بابەتی:

گرنگیا ئەڤێ ڤەکولینێ د ئەوێ چەندێدایە، کو د رۆمانا (بوون)دا، ئەڤ رۆمانە خودان چەندین جۆر و شێوازێن کەسایەتیا تێدا رەنگڤەداییە، هەورەسا نڤیسەرا وێ وەك نڤێسەرەکا ئافرەت ب رێکا تەکنیك و رەهندێن جیاواز یێن ڤان جۆرە کەسایەتیان ددەتە دیارکرن، دناڤ ئەدەبییاتا کوردیدا نڤیسەرا ئافرەت کو ل سەر ئافرەتا کورد نڤیسیت ل چاڤ نڤیسەرێن زەلام کێمن.

سنووریٚ ڤەکۆلینیٚ:

سنووریٚ ڤەکولینیٚ جۆر و شێوازێن کەسایەتیا ئافرەتیٚ د رۆمانا (بوون)دا یا کەوسەر شەوکەتە.

میتۆدیٚ ڤەکۆلینیٚ:

ل دویڤ ناڤونیشانی و سرۆشتیٚ ڤەکۆلینیٚ، ئەوا کو ل گەل ئەڤی بابەتی ژ بۆ شرۆڤەکرن و سەلماندنا ویٚ گونجایی بیت میتودا رەخنا جڤاکی ییە.

پەیکەریٚ ڤەکۆلینیٚ:

ڤەکولین دابەشی سیٚ سەرەبابەتێن سەرەکی دبیت، سەرەبابەتیٚ ئێکیٚ ژ دوو تەوەران پێکدهێت تەوەریٚ ئێکیٚ جۆر و شیوازێن کەسایەتیا ئافرەتیٚ ل دویڤ دیتنا جڤاکییە کو کەسایەتیێن (سادە، پێگەهشتی، پێنەگەهشتی، گەشەکرنیٚ)ب خۆڤە دگریت، تەوەریٚ دوویٚ ژیٚ وێنەکرنا کەسایەتیا ئافرەتیٚ ل دیڤ دیتنا نقیسەرێیە، کو ئەو ژی کەسایەتیێن (سەربەخۆ، ئاسایی، یاخیبوون ژ ئاینی و جڤاکی)یە، و سەرەبابەتیٚ دوویٚ ژیٚ پێك دهێت ژشێوازێن ئاڤاکرنا رویدانێن رۆمانیٚ کو (شێوازیٚ لێکدان، وێنەکرنا رویدانان، شێوازیٚ دانوستاندن،..)ن، سەرەبابەتیٚ سییٚ ژیٚ بریتییە ژ لاییٚ پراکتیکیٚ ئەڤیٚ ڤەکولینیٚ.

1-جۆر و شێوازێن کەسایەتیا ئافرەتی:

کەسایەتی، د چارچۆڤەیا ئەدەبیاتیٚ دا، هێمایە بۆ کاراکتەرێن سەرەکی یان لاوەکی یێن د ناڤ بەرهەمەکیٚ ئەدەبی دا. ئەڤە کۆمەکا تایبەتمەندییێن دەروونی، جڤاکی، فیزیکی و رەفتاری ڤەدگریت یێن کو کەسەکی پێک دئینن و ویٚ ژ یێن دی جودا دکەن. کەسایەتی دشێت سەرەکی یان لاوەکی بیت، دشێت د درێژاهیا رۆمانیٚ دا گوهۆرینان ببینیت. ئەڤە رەگەزە رۆلەکیٚ بنگەهین دبینیت د ئاڤاکرنا رۆمانیٚ دا، پێشڤەبرنا بوویەران، و گەهاندنا پەیام و تێمێن بەرهەمی دا. د ڤەکۆلینێن ئەدەبی یێن ئەکادیمیک دا، شرۆڤەکرنا کەسایەتیان کلیلەکە بۆ تێگەهشتنا کویراتیا

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بەرهەمی و مەرەمێن نڤیسەری، هەروەسا بۆ تێگەهشتنا چاوانیا کارتێکرنا وان ل سەر خواندەڤانی.

کەسایەتی ئێك ژ هێماییێن سەرەکی دناڤ بەرهەمێن ئەدەبی دا،((بۆ خوڵقاندنی کەسێتی ئافرەت ڕۆماننووس پێویستە ئەو بارە بێت کە ئافرهتەکەی تێدایە ئەمەش کارێکە کە پەیوەندیی بەسەلیقەی نووسەرەوە هەیە)) (خلیل،2010: 43). دەما کەسایەتیا ژنێ دئافرینیت، دڤێت خۆ بکەتە جهێ وێ. نە تنێ دیتن و بیستنێ، بەلکو هەستکرن ب ئازار و شادیێن وێ ژی گرنگە. ئەڤ کارە هۆنەرەکە نازکە، پێدڤی یە نڤیسکار ژ چاڤێن ژنێ ل جیهانێ بنێریت، نەک ب تنێ وەکو بابەتەک. هەروەسا پێدڤی یە نڤیسکار گوهداریا دەنگێ ناڤخۆیی یێ ژنێ بکەت، دا بشێت وێ ب شێوەیەکێ ڕاستەقینە و کاریگەر پێشکێش بکەت د ڕۆمانێ دا.

د پێناسەیەکا دی دا کەسایەتی هاتیە ((کەسایەتی بریتیە ژ هەبوونا هندەك کەسان د بەرهەمێن ئەدەبیدا کو هندەك کار و ئەگەران د ئافرینن و ئەنجام ددەن)) (حەسەن،2011: 74). کەسایەتی ستوینا سەرەکی یا چیرۆک و ڕۆمانانە. ئەو هێزا بزاڤێ یا د ناڤ تێکستی دایە، ئەوێن کو ڕویدانان دئافرینن و پێش دئێخن. هەر کەسایەتیەک، ب تایبەتمەندی و هەلویستێن خۆ ڤە، ڕۆلەکێ گرنگ دبینت د پێشڤەبرنا بویەران دا. ئەڤ گهورینن ئەدەبی نە ب تنێ کاران ئەنجام ددەن، بەلێ هەروەسا بیر و هەستان ژی دیار دکەن، و کارتێکرنێ ل سەر خویندەڤانی دکەن. ب ڤی ڕەنگی، کەسایەتی گیانێ بەرهەمێ ئەدەبی نە و هۆکارەکێ سەرەکی نە ژ بۆ ڕاکێشانا بالا خواندەڤانی.

1-1وێنەکرنا کەسایەتیا ئافرەتێ د جڤاکیدا:

1-1-1. کەسایەتیا سادە:

د پرۆسا گهۆهورینا جڤاکیدا ئافرەت بوویە بنەمایەکێ سەرەکێ وێ گۆهورینێ، چونکە ئەو چالاکانە پشکداری د چاکسازیێن جڤاکی دا دکەت، داب و نەریتێن کەڤن دشکێنیت و ڕێکێن نوی ڤەدکەت داکۆکیێ ل مافێن خۆ دکەت. هەروەسا ئەو داکۆکیێ ل مافێن مرۆڤی، وەکهەڤی و دادپەروەریێ دکەت.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانكۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

وێنەکرنا کەسایەتیا ئافرەتا سادە د جڤاکی دا بابەتەکێ گرنگە کو (رەنگڤەدانا راستەقینە یا ژیانا رۆژانە و نەریت و تیتالێن جڤاکێ یە. ئەڤ جۆرە وێنەکرن گرێدایی ب رۆل و پێگەها ئافرەتێ د ناڤ جڤاکی دا یە و دیار دکەت کا چاوا ئەو د ناڤ سیستەما جڤاکی دا دژیت و کار دکەت. ئەڤ جۆرە وێنەکرنە دشێت ببیتە ئامرازەک ژبۆ شرۆڤەکرنا پەیوەندیێن جڤاکی و هێزێن کو کاریگەریێ ل سەر ژیانا ئافرەتان دکەن) (ئیبراهیم، 2015: 92). وێنەکرنا کەسایەتیێن ئافرەتێن سادە گەلەک گرنگە و خودان واتایەکا کویرە. ئەڤ جۆرە وێنەکرنە، دبیتە ئاوێنەیەکا زیندی یا جڤاکێ مە. ب رێکا ڤان کەسایەتیان، ئەم دشێین و باشتر تێبگەهین کا چاوا ئافرەت د ناڤ جڤاکێ مە دا دژیت، چ ئاستەنگ و ململانەیێن دەروونی هەنە، و چاوا سیستەما جڤاکی کاریگەریێ ل سەر ژیان و دەرفەتێن ژیانا وێ دکەن.

دەربارەی ئافرەتێ (نەشیانا جڤاکی دبیتە ئەگەرێ هندێ کو رۆلێ ئافرەتێ پتر بهێتە سنووردارکرن و دەرفەتێن وی یێ پێشکەفتنێ کێم ببن. ئەڤ نێرینا کۆمەڵایەتی کاریگەریەکا نەرێنی ل سەر پێگەهـ و دەرفەتێن ئافرەتان ل جڤاکێ دا هەیە، و دبیتە ئەگەرێ بەردەوامبوونا نەیەکسانیێ دناڤبەرا ژن و زەلامان دا.) (Setiawan، 2020: 1). ئافرەت د چارچوڤەکێ تەنگ دا هاتیە دیتن. ئافرەت دناڤ جڤاکی دهێتە پەروەردەکرن و کەلتوورێ جڤاکی کاریگەریەکا مەزن ل سەر کەسایەتیا وێ هەیە. کەلتوور رۆلەکێ سنووردار بۆ ئافرەتێ دیار دکەت، ب تایبەتی ژ دەرڤەیی مالێ دا. ئەڤ چەندە دبیتە ئەگەرێ چەوساندن و بێدەنگکرنا ئافرەتێ، کو نەشێت هەست و بیرێن خۆ ب ئازادی دەربڕیت. ب ڤی شێوەی، کەلتوور دبیتە ئامرازەک بۆ کۆنترۆلکرن و سنووردارکرنا ئافرەتێ، وپەیدابوونا ئێش و ئازارەکا دەروونی بۆ وێ.

2-1-1. کەسایەتیا د گەشەکرنێ دا:

کەسایەتیا ئافرەتا گەشەکری بابەتەکێ گرنگە د لێکۆلینێن جڤاکی و دەروونناسیێ دا. ئەڤ پرۆسە ژ چەندین فاکتەران پێک دهێت وەک رۆلێن جڤاکی، پەروەردەیی، دەروونی، ئەزموونێن کەسی د جیهانا نوی دا، گوهۆڕینێن د وارێ مافاندا.

کەسایەتیا ئافرەتا گەشەکری د جڤاکیدا (پەیوەندیەکا راستەوخۆ ب گوهۆڕینێن جڤاکی و پێشکەفتنا رۆلێ ئافرەتێ د ناڤ کۆمەلگەهێ دا هەیە. ئەڤ جۆرە کەسایەتی دیار دکەت کا چاوا

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئافرەت د ناڤ چارچووڤەیا رەوشت و تیتالێن جڤاکی دا دشێت خۆ پێش بێخیت و رۆلەکا چالاک تر د ژیانا گشتی دا بگێریت) (الخماش، 2008: 93). کەسایەتیا ئافرەتا گەشەکری د ئەدەبیاتا کوردی دا نە ب تەنێ نیشانا گوهۆرینێن جڤاکی یە، بەلکو ئامرازەکە ژبۆ تێگەهشتن و هاندانا گوهۆرینێن کویرترددناڤ کۆمەلگەهێ دا. ئەڤ جۆرە کەسایەتی دشێن ببنە سەرچاوەیا ئیلهامێ و ب تایبەتی ژبۆ ئافرەتان، دا کو ئەو ژی بشێن خەونێن خۆ بێن مەزنتر ببینن وهەول بۆ جێبەجێکرنا وان ژی بدەن.

کەسایەتیا ئافرەتا گەشەکری دشێت (ببیتە ئامرازەک ژبۆ تێگەهشتنا باشتر یا ململانەیێن ناڤخۆیی یێن کو ئافرەت د ناڤ جڤاکێ نەریتیدا لێ دەربازدبیت. کو ئەڤ جۆرە کەسایەتی دیار دکەت کا چاوا ئافرەت هەول ددەت کو هەڤسەنگیەکێ د ناڤبەرا نەریتێن کەڤن و خواستێن نوی دا پەیدا بکەت) (السعداوي، 2014: 157). دەربارەی ڤێ دێشیێن بێژین کو کەسایەتیا ئافرەتا گەشەکری دناڤ جڤاکێ کوردی دا گەلەک گرنگە و رۆلەکێ بەرچاڤ دگێریت د تێگەهشتنا جڤاکیدا. ئەڤ جۆرە کەسایەتی وەکی ئاوێنەیەکە کو ئەم دشێن تێدا ببینین کا چاوا ئافرەت د ناڤ جڤاکێ پێگیردا ژیانا خۆ دبۆرینیت و چ ئاستەنگان دبینیت. ئەڤ کەسایەتی دێشین زەحمەتبوونا پاراستنا هەڤسەنگیەکێ د ناڤبەرا داب و نەریتێن کەڤن وخواستێن نوی دا بەرچاڤ بکەت چونکی ژ لایەکیڤە، ئەو دخازن کو پابەندی داب و نەریتان بن و رێزێ ل کەلتوورێ خۆ بگرن، ژ لایەکێ دیڤە ئەو هەست ب نەبوونا ئازادی وبن پێکرنا مافێن خۆ دکەن و دخازن کو پێشکەفتنێ ب دەست بینن.

3-1-1. کەسایەتیا ئافرەتا پێنەگەهشتی:

کەسایەتیا ئافرەتا پێنەگەهشتی د ناڤ جڤاکی دا بابەتەکێ گرنگ و هەستیارە. ئەڤ بابەت گرێدایی گەلەک لایەنێن جڤاکی، دەروونی و پەروەردەیی یە. د گەلەک جڤاکان دا، کچ و ژنێن گەنج دەمێ هەول ددەن کەسایەتیا خۆ پێش بێخن رووبەرووی گەلەک ئاستەنگان دبن، ل سەردەمێ کەڤن ئەڤ ئاستەنگ ژ لایێ خێزانێ، داب و نەریتان، یان سیستەما پەروەردێ ڤە دهاتنە چێکرن. گەلەک جاران، جڤاکێ رۆلەکێ دیارکری ددا ئافرەتا گەنج و ڤێ چەندێ کاریگەریەکا نەرێنی ل سەر پێشکەفتنا وان دکر.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ل دویف ڤەکۆلینێن جڤاکی کەسایەتیا پێنەگەهشتی دشێن کاریگەریەکا نەرێنی ل سەر پێشکەفتنا ئافرەتێن دی و رۆلێ وان د جڤاکی دا هەبیت. (ئافرەتا پێنەگەهشتی د جڤاکێن نەریتی دا، ژ ئەنجامێ سیستەمەکێ پەروەردەیی یە کو گرنگیێ نادەتە پێشکەفتنا کەسایەتیا وێ.) (الغذامي، 2000: 78). کەواتە ئەڤ چەندە دبیتە ئەگەر کو ئافرەت نەشێت بەشداریەکا کاریگەر د ژیانا جڤاکی و ئابووری دا بکەت. ئەڤ ب شێوەیەکێ باش و کورت رەوشا ئافرەتا پێنەگەهشتی د جڤاکێ دا دیار دکەت و گرنگیا ژ چەند لایەنان ڤە دەردئێخیت. کاریگەریا نەرێنی یا داب و نەریتێن کەڤن لسەر پێشکەفتنا ئافرەتێ خالەکا گرنگە، چونکی نیشان ددەت کا چەوا هندەک دیاردێن د جڤاکی دا جێگیر بووین دشێن ببنە ئاستەنگ بۆ گەشەکرنا کەسایەتیا ئافرەتێ. سیستەمێ پەروەردەیێ چەسپای د جڤاکی ژیدا رۆلەکێ سەرەکی د ڤێ کێشێ دا دگێریت.

ئافرەتا پێنەگەهشتی ((پێش ئەوەی ببێتە قۆناغی کۆیلەیی سەربەست و ئازاد بووە، بەڵام لێرەدا پرسیارێک دێتە ئاراوە ئەگەر ئافرەت لە پێش ئەم قۆناغە ئازاد بووە بۆ نەیتوانیوە بەرگری لە ماف و ئازادییەکانی بکات، ژن لە دێر زەمانەوە رووبەرووی چەوساندنەوە بووە زانایانی زانستی کۆمەڵایەتی سەرەتای سەرهەڵدانی چەوساندنەوەی ژن بۆ سەردەمی پەیدابوونی رژێمی بەندایەتی دەگەڕێتەوە. لەم سەردەمەدا تەنیا پیاو بەرهەم هێنەری بنچی و ئەسڵی بووە. لەو کاتەدا بوو، ژن بوو بە دیلی چوار دیواری ماڵەوە کار و پیشەی زاو و زێ و بەخێوکردنی منداڵ و جێبەجێ کردنی هەموو کارێکی نێو ماڵ بوو بەر لە رژێمی کۆیلەیی ژن سەربەست و ئازاد بووە.)) (موکریانی،1980: 6). سەبارەت گوهۆرینا کەسایەتیا ئافرەتێ د دیرۆکێ دا. ئەڤ گوهۆرین د دوو قۆناغێن سەرەکی دا دیار دبیت: قۆناغا ئێکێ یا سەربەستی و ئازادیێ یە. د ڤێ قۆناغێ دا، ئافرەت خودان کەسایەتیەکا سەربەخۆ و ئازاد بوو. ئەڤ دەمە بەری پەیدابوونا سیستەما کۆیلاتیێ بوو. قۆناغا دووێ پشتی پەیدابوونا سیستەما کۆیلاتیێ دەست پێ دکەت. د ڤێ قۆناغێ دا کەسایەتیا ئافرەتێ هاتە گوهۆرین. و رۆلێ وێ هاتە سنووردارکرن بۆ کارێن ماڵێ کو ئەڤ گوهۆرین ئەنجامێ گوهۆرینێن جڤاکی و ئابووری بوو. دەمێ سیستەمێ کۆیلاتیێ جێگیربووی زەلام بوو بەرهەمهێنەرێ سەرەکی و ئافرەت هاتە پاشخستن.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

1-1-4. کەسایەتیا پێگەهشتی:

ئافرەتا پێگەهشتی رۆلەکێ سەرەکی د پێشڤەچوونا جڤاکی دا دگێریت و بەشدارییەکا بەرچاڤ د هەمی وارێن ژیانێ دا دکەت. ئەڤ کەسایەتیە ژ گەلەک لایەنان وەک هزرکرن، هەست، رەفتار و شیانان پێك دهێت. ئافرەتا پێگەهشتی یا بهێز و سەربخۆیە، شیانا هندێ هەیە کو بریارێن ژیرانە بدەت، بەرپرسیارەتیێ وەرگریت و ب ئازادی بیر و باوەرێن خۆ دەربرینیت هەروەسا یا خودان هەڤسەنگییەکا دەروونی و جڤاکییە، و دشێت ب سەرکەفتی پەیوەندیێن خۆ یێن کەسی و پیشەیی بەرەڤ پێشڤەببەت و ئەو دێ رۆلێن خۆ یێن جۆراوجۆر ب باشی بگێریت.

سەبارەت کەسایەتیا ئافرەتێن پێگەهشتی ئەوە ((بتوانن مافەکانی خۆیان بەدەست بهێنن، بەڵام پێویستی بە ئیرادە و متمانە بە خۆبوونێکی زۆر هەیە، بۆ ئەوەی بتوانن ئامانجەکانیان بپێکن، دەبێت هەموو ئەو دەستەواژانە رەت بکەنەوە کە رێگرن لە بەدیهێنانیان. هەمیشە بڕوایان بە تواناکانی خۆیان هەبێت لە هەموو بارودۆخێکدا)) (حافز، 2023: 1). ئەڤە دەربارەیی گرنگیا باوەریا ب خۆ و ئیرادا بهێز دکەت بۆ ئافرەتێ. ئەو ئافرەت پێدڤی ب هێزەکا دەروونی یا مەزن هەنە دا بشێن مافێن خۆ بدەست ڤە بینن و ئارمانجێن خۆ پێک بینن. گرنگە کو ئافرەت نەهێلن چ کەس یان بیروباوەرێن کەڤن رێکێ ل وان بگرن. ئەو دڤێت هەمی ئاستەنگ و گۆتنێن نەگەتیڤ رەد بکەن و باوەریا خۆ ب خۆ نەهێلن کێم ببیت. ئافرەت دڤێت هەردەم و د هەر بارودۆخەکێ دا باوەر ب شیان و تواناییێن خۆ بکەن.

1-2-وێنەکرن کەسایەتیا ئافرەتێ ل دویڤ دیتنا نڤیسەرا:

1-2-1. ئاسایی:

ئافرەت ستوینا سەرەکی یا جڤاکێ مەنە و رۆلەکێ گرنگ د پێشڤەچوونا جڤاکی دا دگێرین. ئەو نە ب تنێ دایک و خویشک و کچن، بەلکو کارمەند، رێڤەبەر، و چالاکڤانێن جڤاکی نە ژی. د ڤی سەردەمی دا، ئافرەت د هەمی وارێن ژیانێ دا بەشدارن و کاریگەریەکا مەزن ل سەر پێشکەفتنا جڤاکی هەیە.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ب دیتنا نەوال سەعداوی دەربارەی ئافرەتا ئاسایی (کەسایەتیا ئافرەتا ئاسایی د ناڤ جڤاکا عەرەبی دا گەلەک جاران دهێتە تەپەسەرکرن.ئەو دبینیت کو ژنێن ئاسایی د ناڤ سیستەمەکا زەلامسالار دا دژین، کو مافێن وان سنووردار دکەت و دەستهەلاتا وان کێم دکەت.هەروەسا ئەو تەئکید ل سەر گرنگیا پەروەردە و ڕۆشەنبیریێ دکەت بۆ گەشەپێدانا کەسایەتیا ژنێن ئاسایی. پێدڤیە ژنێن ئاسایی ڕۆلەکێ چالاک د گوهۆڕینا جڤاکی دا بگێڕن.) (سەعداوی،1972: 83). ژن هشیار بن ل سەر چەوساندنا خۆ د سیستەما زەلامسالار داگرنگیێ بدەنە پەروەردە و ڕۆشەنبیریێ بۆ گەشەپێدانا کەسایەتیا خۆ ڕۆلەکێ چالاک و کاریگەر بگێڕن د گوهۆڕینا جڤاکیداخۆ ئامادە بکەن بۆ بەرەنگاربوونا سنووردارکرنا مافان هەول بدەن بۆ زێدەکرنا دەستهەلاتا خۆ د هەمی وارێن ژیانێ دا.

هەروەسا کەسایەتیا ئافرەتا ئاسایی خودان (وێنەیێ جڤاکی یێ وێ د وارێ جڤاکی دا، وەک بوونەوەرەکا جڤاکی دهێتە دیتن، پەیوەندییێن وێ ل گەل مروڤێن دی دشێن تایبەت یان گشتی بن ل دویڤ جورێ پەیوەندیێ. پەیوەندییێن ئافرەتێ د ناڤ جڤاکی دا ب پەیوەندیان ل گەل خەلکی، د ناڤبەرا خەلکی دا، و ب رێیا پەیوەندیێ ل گەل جەماوەری دەست پێ دکەن. پەیوەندیا د ناڤبەرا خەلکی دا، پەیوەندیا د ناڤبەرا ئافرەت و زەلامی دا د جڤاکی دا ژێ دگریت. ژ بەر ڤێ چەندێ، نڤیسەر دێ وێنەیێ جڤاکی یێ ئافرەتێ د وارێن جڤاکی دا شروڤە کەت.) (عفیف الدین،2019: 55). ئەڤ چەندە ژێ نیشان ددەت کو ئافرەت رولەکێ گرنگ د ناڤ جڤاکی دا دگێرینیت.و نە ب تنێ وەک کەسەکێ تاک، بەلکو وەک بەشەکێ گرنگ ژ جڤاکی تێتە دیتن. پەیوەندییێن ئافرەتێ د ناڤ جڤاکی دا گەلەک جوراوجور و بەرفرەهن، ژ پەیوەندییێن تایبەت هەتا یێن گشتی. ئەڤ چەندە ژێ دیار دکەت کو ئافرەت د هەمی وارێن ژیانێ دا بەشدارە و کاریگەریا وێ ل سەر جڤاکی هەیە. نڤیسەر هەروەسا گرنگیێ ددەتە پەیوەندیا د ناڤبەرا ئافرەت و زەلامی دا، کو ئەڤە ژێ دیار دکەت کو ئافرەت نە ب تنێ د وارێ مالێ دا، بەلکو د هەمی وارێن جڤاکی دا رۆلێ سەرەکی دگێرینیت. ئەڤ چەندە ژێ نیشان ددەت وێنەیەکێ راستەقینە و هەمەلایەن یێ ئافرەتێ د جڤاکی دا هەیە. سەدەما زێدەبوونا تێگەهشتنا مە ژ گرنگیا ئافرەتێ د ئاڤاکرنا جڤاکەکێ تەندروست و پێشکەفتی دا. ئافرەت وەک بوونەوەرەکا جڤاکی تێتە دیتن. پەیوەندییێن ئافرەتێ دشێن تایبەت یان گشتی بن. پەیوەندییێن ئافرەتێ د ناڤ جڤاکی دا ب چەند شێوەیان

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دەست پێ دکەن دگەل خەلکی، دناڤبەرا خەلکی دا، دگەل جەماوەری. پەیوەندیا د ناڤبەرا ئافرەت و زەلامی دا ژی گرنگە د جڤاکی دا

1-2-2. ئافرەتا سەربخۆ:

ئافرەتا سەربەخۆ نموونەیەکە ژ هێز و ئیرادێ. ئەو کەسەکە یا کو ژیانا خۆ ب دەستێن خۆ ڤە دگریت و بریارێن خۆ ب سەربەستی ددەت. ئافرەتا سەربەخۆ نەب تنێ خۆ ب رێڤە دبەت، هەروەسا ژێدەرێ گهۆرینێ یە. هەروەسا ئافرەتا ((خاوەن کەسایەتی بەهێز تواناى بەڕێوەبردنی هەردوو ژیانی کەسی و پیشەیی خۆی هەیە، کە ئەمەش لەڕێگەی پەروەردەیەکی تەندروست دێتە کایەوە کە هەوڵی بەدەستهێنانی زانین و هۆشیاری دەدات، تواناى بڕیاردان و بەرپرسیارەتیان هەیە، ئاستی باوڕبەخۆبونیان بەرزدەبێت.)) (شێرکاوەیی، 2023: 1). ئانکو ئافرەت خودان کەسایەتیەکا بهێزە و شیانێن وێ هەنە کو ژیانا خۆ یا کەسی و پیشەیی ب رێڤە ببەت. ئەڤ چەندە ژی ب رێکا پەروەردەیەکا ساخلەم پێک دهێت کو هاندانا وێ ددەت بۆ بدەستڤەئینانا زانین و هشیاریێ. ئافرەت خودان شیانێن بریاردان و بەرپرسیاریێ یە، باوەریا وێ ب خۆ بلند دبیت. هەروەسائافرەت بناغەیا خێزانێ یە و کانیا ژیانێ یە.

کەسایەتی ئافرەتی سەربەخۆ ((لە نێوان داهاتی سەربەخۆ و سەربەخۆیی تاک پەیوەندییەکی هاوتەریب هەیە، چەند مرۆڤ خاوەن داهاتی سەربەخۆ بێت بەو ئاستە لە پاشکۆیی و پابەندی کەسانی دیکە و سەربەخۆیی خودی نزیک دەبێتەوە، هەربۆیە لەگەڵ ئەوەی کە تاکە فاکتەر نییە،)) (سلێمان ،2021: 1). ئافرەتا خودان داهاتێ سەربەخۆ، ئافرەتەکا بهێز و ئازادە. ئەو نە گرێدایی زەلامیە و دشێت بڕیارێن خۆ بدەت. ئەڤ چەندە دبیتە ئەگەرێ پێشکەفتنا وێ د هەمی وارێن ژیانێدا. ئافرەتا سەربەخۆ یا ئابووری، کەسایەتیەکا بهێز وباوەر بخۆ هەیە، دشێت مافێن خۆ بپارێزیت و ببیتە نموونە بۆ ئافرەتێن دی. لەوما گرنگە کۆمەلگەهـ رێکێ بدەتە ئافرەتان دا بەشداریێ د بازاڕێ کاریدا بکەن و داهاتێ خۆ هەبیت.

هەروەسا ل ڤێرەدا((هەر ئێکی ژوان کۆمەکا ئەرک و مافان ب یەکسانی بۆ بەخشییە؛ مینا "میرات و راسپاردە و هەلبژاردنا هەڤژینی/ هەڤژین، بریاردان، خواندن و فێکرن، وەسا کەسایەتیا وان ژی سەربەخۆ و جودا لێکرینە؛ ب شێوەیەکی باندۆرەکا نێگەتیڤ مینا دلەڕاوکێ

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

و دوودلیا بریاردانێ ل دەف هەردوو رەگەزان پەیدا نەبیت.)) (عزەددین، 2023: 67). ئەڤ بوچوونە بەحسێ کەسایەتیا ئافرەتێ یا سەربەخۆ و یەکسان دکەت. لڤێرە دیار دبیت کو ژن و مێر خودان ئەرک و مافێن وەکهەڤن د وارێن جۆراوجۆر دا، وەک میرات، راسپاردە، هەڵبژارتنا هەڤژینی، بریاردان، خواندن و فکرکرن. هەروەسا کو کەسایەتیا ژن و مێران ب شێوەیەکێ سەربەخۆ و جودا ژ ئێک هاتیە نیشاندان.

1-2-3ـ ئافرەتا یاخیبووی:

1-2-3-1-ژ لایێ ئاینی:

د ناڤ جیهانا ئاینی دا، کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبوویی. ب هزر و کریارێن خۆ، سنوورێن کەڤنار دشکێنن و رێکەکا نوو ڤەدکەن. ئەونە تنێ ل دژی نەریتێن کۆمەڵگەهێ رادوەستن، لێ هەروەسا چالاکانە د ناڤ سیستەما ئاینی دا گوهۆرینان پەیدا دکەن. ئەڤ کەسایەتیە ب هێزا خۆ و باوەریا خۆ یا قایم دناسن. ئەو ددەنە دویڤ مافێن خۆ و یێن ئافرەتێن دی، ب ڤێ چەندێ دبنە ئەگەرێ گفتوگۆیێن گرنگ د ناڤ جڤاکێ دا.

لال نەهرو دبێژیت:((ئەوەی سەرم دەسوڕمێنێ ئەوەیە کە هەندێ کەس تا ئەمڕۆش پارێزگاری لەو نەریتە دەکەن. هەرچەند بیر لە ژن دەکەمەوە کە لە ژێر ئەو حیجابە دایە و دوورە لە جیهانەوە، هیچم نایەتەوە یاد جگە لە زیندان یان باخچەی ئاژەڵان. چۆن گەلێ پێش دەکەوێت کە نیوەی شاراوە بێت لە ناو چارشێوێکدا کە لە زیندان دەچێت.)) (قەرداغی، 2004: 32). ئەو رەخنەیێ ل حیجابێ و کارتێکرنا وێ لسەر ژیانا ئافرەتان دگریت. نقیسەر دبێژیت کو حیجاب وەک زیندانەکێ یە بۆ ئافرەتان و وان ژ جیهانێ دوور دکەت. ئەو دبینیت کو حیجاب ئازادیا ئافرەتان سنووردار دکەت و وان ژ بەشداریکرنا تەمام د ژیانا جڤاکیدا ڤەددێریت رامانا سەرەکی ئەوە کو حیجاب دبیتە ئەگەرێ جوداکرن و ڤەدەرکرنا ئافرەتان ژ جیهانا دەرڤە، و ئەڤ چەندە وەک شێوەیەکێ زیندانکرنێ یە.بەلێ ب دیتنا مە ژ جارا حیجاب نابیتە ئەگەرێ زیندانکرنا ئافرەتێ.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئەو ئافرەتێن یاخیبوون ژ ئاینی ئانکو (ژنێن کورد یێن سەربەخۆ و رۆشەنبیر، ب شێوەیەکێ زیرەک و هۆشمەندانە، هەول ددەن کو تەفسیرەکا نوی یا یاساییێن ئاینی بکەن. ئارمانجا وان ئەوە کو مافێن خۆ بپارێزن و پێش بێخن، د هەمان دەم دا کو رێزێ ل کەلتوور و نەریتێن خۆ دگرن. ئەڤ ژنە باوەر دکەن کو ب رێکا خواندن و گەنگەشەییێن ڤەکری، دێ شێن گوهۆرینێن ئەرێنی د جڤاکا خۆ دا چێبکەن) (سەعید،2019: 112). ئانکو ژنێن کورد یێن رۆشەنبیر ب زیرەکی و هۆشمەندی کار دکەن دا کو گوهۆرینێن گرنگ د جڤاکا خۆ دا چێبکەن. ئەو هەول ددەن کو تەفسیرەکا نوی یا یاساییێن ئاینی بدەن، ب ئارمانجا پاراستن و پێشخستنا مافێن خۆ، بێ کو رێزا کەلتوور و نەریتێن خۆ ژ دەست بدەن. ئەڤ پرۆسەیە نە ئاسانە و دبیتە ئەگەرێ ناکۆکیان، لێ ژنێن کورد بەردەوام دمینن ل سەر هەولدانێن خۆ.

ب دیتنا نەوال ئەلسەعداوی، کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبووی ژ جڤاکی دهێتە دیارکرن ب (رێکا بەرهنگاریکرنا نۆرمێن جڤاکی یێن زاڵ. کو ئافرەت پێدڤیە خۆ ژ کۆتێن دابونەریتان ئازاد بکەن و ل دژی سیستەما پیاوسالاری راوەستن. کو یاخیبوون رێکەکە بۆ ئافرەتان دا کو ناسناما خۆ یا راستەقینە بدۆزن و مافێن خۆ بدەستڤە بینن. ئەڤ چەندە دبیتە ئەگەرێ گوهۆرینێن بنەرەتی د جڤاکی دا و دهێلیت کو ئافرەت ببنە خودانێن بریارا خۆ.) (سعداوی،1990: 87). واتە ل دیڤ دیتنا مە بۆ ئافرەتا یاخی بویی ژ ئاینی و پێدڤی گۆرینا خۆ نە. ب باوەریا وێ، زانین کلیلا بەرەنگاربوونا سیستەما پیاوسالارییە. دەمێ ژن تێدگەهن کا چەوا تێنە کۆنترۆلکرن، دشێن خۆ ئازاد بکەن. و یەکگرتن و هەڤکاریا ژنان بۆ گۆرینا جڤاکی، کو دێ هێز و کاریگەریا وان زێدە کەت.

1-2-3-2. یاخیبوون ژلایێ جفاکی:

ل ناڤ جڤاکا مە یا کوردی، ئافرەت وەکی گولەکا نازک و بێدەنگ هاتیە دیتن، لێ د ناڤ ڤێ بێدەنگیێ دا، هندەک دەنگێن بلند هەنە کو دخوازن سنورێن کەڤن بشکێنن. ئەڤ دەنگە، یێن ئافرەتێن یاخی نە، یێن کو نەرازی نە ب چارچوڤێن تەنگ یێن جڤاکی.

هەروەسا ئافرەتا یاخیبویی ژجڤاکی ((دەسەڵاتی ڕەوشت لەو کولتوورانەدا کەسایەتی ژن لە ناو بازنەیەکی تەنگدا بەند دەکات و بوار بۆ گەشەسەندنی جەستە و، دواجار بۆ گەشەسەندنی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دەروون و ئاوەز نامێنێتەوە و، پەیوەندی نێوان جەستە و جیهانی دەوروبەری سست دەبێتەوە.)) (ئەحمەد،1980: 184). ئافرەت د ناڤ جڤاکێ مە دا گەلەک جاران ب سنوورێن تەنگ هاتینە دورپێچکرن. ئەڤ چەندە بوویە ئەگەرێ هندێ کو گەلەک ژ وان هەست ب خەنقاندنێ بکەن و بخوازن خو ژ ڤان کۆت و زنجیران رزگار بکەن. یاخیبوونا ئافرەتان ژ داب و نەریتێن کەڤن و سیستەمێن نەدادپەروەر، نیشانا هشیاربوون و خوەناسینا وانە. ئەڤ یاخیبوونە نە ب تنێ بۆ بەرژەوەندیا ئافرەتانە.

هەروەسا ((ئەم تاک ڕوانینە گەورەترین ئازار و چەوساندنەوەی بۆ ژنان هێناوە، بە مانایەکی تر گەورەترین قوربانی دەستی ئەو کەلتوورە ژنانن، چونکە ئەو کەلتوورە تەواو لەسەر بەرژەوەندییەکانی پیاو دامەزراوە و هەموو ڕێگاکانی بە پیاو داوە، هەر لە دەسەڵات بەڕێوەبردنەوە هەتا سەردار و سەروەری ژنان.)) (کەریم، 2002: 46). ئەڤ دیتنا باوکسالاریی بەراستی گەلەک زیان و ئازار بۆ ژنان ئینایە. ژن دناڤ ڤێ سیستەمێ داب و نەریتاندا بویە مەزنترین قوربانی، چونکی هەمی تشت لسەر بەرژەوەندیێن زەلامان هاتیە دامەزراندن. ژ دەستهەلاتێ هەتا بریاردانێ، هەمی رێک بۆ زەلامان ڤەکرینە. لێ دگەل ڤێ چەندێ ژی، ژن بەردەوام هەوڵ دایە کو خۆ ژ بن ڤێ زۆرداریێ دەربێخن. گەلەک جاران ئەم دبینین کو ژن یاخی دبن و دژی ڤان نەریتێن کەڤن دەردکەڤن.

2-شێوازێن ئاڤاکرنا رویدانێن رۆمانێ:

- رویدان د رومانێ دا چیە:

رویدان د رۆمانێ دا گیانێ نە. ئەو وەکی دەرزیێن تۆرێ نە کو هەمی پارچێن ڕۆمانێ پێکڤە گرێددەن، نڤیسکار ب رێکا رویدانا دشێت جیهانەکا نوی دئافرینیت و خواندەڤانی ببەتە ناڤ وێ جیهانێ. هەر رویدانەک وەکی پەنجەرەیەکێ یە کو تیشکێ ددەتە سەر ژیان و هزرێن کارەکتەران. رویدان نە ب تنێ چیرۆکێ پێشڤەدبەت، بەلکو واتا و کویراهیێ ژی ددەنە رۆمانێ. ب کورتی، رویدان هێڤێنێ ڕۆمانێ نە و بێ وان ڕۆمان نابیت.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

رویدانا سەرەکی (د ڕۆمانێدا گەلەک گرنگە و ڕۆلەکێ بنگەهین د ئافراندنا ڕۆمانێ دبینین، رویدان وەک یەکەیەکا تەمام وپێکڤە گرێدایی دهێتەدیتن، کو ناهێتە پارچەکرن، لێ هەمی پارچە پێکڤە کار دکەن دا وێنەیەکێ تەمام یێ رویدانێ بدەن. هەر رەگەزەك د رۆمانێدا ل دۆر رویدانێ دزڤریت و پەیوەندیێن نوی پەیدا دبن. ئەڤ چەندە دبیتە ئەگەرێ ئافراندنا رومانێ و پێشڤەچوونا وێ.رویدان ناڤەندا رۆمانێیە و هەمی تشت ل دۆر وێ دهێنە ئاڤاکرن و پێشڤەبرن) (ئەمین،2016: 40). رویدان وەک هێزا سەرەکی یا پێشڤەبرنا ڕۆمانییە، و هەمی رەگەزێن دی یێن رۆمانێ (وەک کارەکتەر، دەم و جه) ل دۆر وێ دهێنە ئاڤاکرن. رویدان یەکەیەکا یەکگرتییە کو ناهێتە پارچەکرن، لێ هەمی پارچە پێکڤە کار دکەن دا وێنەیەکێ تەمام بدەن.

سەبارەت رویدان د(چەمکێ رویدانان د ڤەکۆلینێن رۆمانی دا ئەوە کۆمەکا رویدان و بویەرانە کو کەسایەتیان د دەم و جهەکێ دیارکری دا ئەنجام ددەن. ئەڤ چەندە ژ دیتنا رۆماننڤیسی بۆ جیهانێ و کارتێکرنا ژینگەها وی پەیدا دبیت. رۆماننڤیس خەیالێ بکار تینیت دا داهێنەریا تێکستی زێدە بکەت.ئاشکراکرنا رویدانان د رۆمانێ دا رێکێ ددەت کو ئەم پەیوەندیێن ناڤبەرا وان و ئاڤاهیا گشتی یا چیرۆکێ بزانین. سروشتێ رویدانان ژ دیتن و باوەریێن رۆماننڤیسی دەردکەڤن.کەسایەتی رۆلێ ئاڤاکرنا رویدانان دبینیت و ب وان ڤە گرێدایینە. ئەڤ یەکە گرنگیا کەسایەتیان د ئاڤاکرنا رویدانێن رۆمانی دا دیار دکەت.)(حسین،2022: 5). رویدان د رۆمانێ دا ژ کریارێن کەسایەتیان و دیتنا نڤیسەری پێک دهێن. ئاشکراکرنا وان پەیوەندیێن ناڤ رومانێ روون دکەت و ئایدیۆلۆژیا نڤیسەرا دەردخیت. کەسایەتی و رویدان هەڤدو و تەمام دکەن .

3-وینێ ئافرەتێ د رومانا (بوون) دا:

هەروەکی پێشتر د لایەنێ تیۆرێ ئەڤێ ڤەکۆلینێدا ئاماژە پێهاتیەدانان، کۆ جۆر و شێوازێن کەساتیا ئافرەتێ کو ل دیڤ دیتنا جڤاکی و یا نڤیسەرێ هاتیە دیارکرن، د پشکا سێییدا دێ

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

هەولدەین وێنە و کەساتیێن ئافرەتێ د رۆمانا رۆمانڤیس (کەوسەر شەوکەت)دا، دێ پراکتیك کەین.

1-3ـ وێنەکرنا کەسایەتیا ئافرەتێ ل دویڤ دیتنا جڤاکی:

1-1-3 کەسایەتیا ئافرەتا سادە:

کو ئێك ژ وان جورەیان ئەو ژی کەسایەتیا ئافرەتا سادە ییە، کو رۆمانڤیس (کەوسەر شەوکەت) کو رۆمانا خو یا بناڤ (بوون)دا، کو شیایە ئەڤی جۆر و کەسایەتیە ب رێکا هندەك کاراکتەرا ڤە بەرجستەبکەت، ئەڤ جورە کەسایەتیا ئافرەتێ کو ب شێوەیەکێ گەلەك بەربەلاڤ رەنگ ڤەدایەڤە ئانکو گەلەك هاتییە وێنەکرن بۆ نموونە ل رووما (بوون)دا.

ل ڤێ پارچەیێ کو کەسایەتیا نیدەم ***((نە ئەو یا نیدەم ب کەسایەتی و حەز و هیڤییێن خوە ئافراندی. لێ ب رەنگەکێ دیتر دانایە سەرکاغەزان، ب وی رەنگی یێ وێ دخوازت. دا چاوا بیت هەکە ئەو ماف هەبا ژیانا خوە ب رەنگێ مە دڤێت هەلبژێرین؟ یا ب ژانە تو ژیانا خوە یا تە دخوازتی بدەیە کەسەکا دی.))*** (شەوکەت، 2021: 15). کەسایەتیا ئافرەتا سادە د ڤێرە دا کەسایەتیا نیدەمێ ب رەنگەکێ روون دهێتە دیتن. ئافرەت نەشێت بریارێن سەربەخۆ بدەت و ژیانا خۆ ب دلێ خۆ هەلبژێریت، چونکی داب و نەریتێن کۆمەلگەهێ وێ ژ ڤێ مافێ بێبەش دکەن. ئەڤ چەندە دبیتە ئەگەرێ هندێ کو ئافرەت نەشێت دەنگێ خۆ بلند بکەت و حەزێن خۆ بینیتە جھ. ئافرەتا سادە وەکی کەسەکا لاواز و نەزان دهێتە هژمارتن، چونکی سیستەمێ پەروەردێ گرنگیێ نادەتە گەشەپێدانا وێ. د ئەنجامدا، ئافرەت دبیتە ئامرازەک د دەستێ کەسێن دی دا، بێی کو شیان و تایبەتمەندیێن وێ ییێن راستەقینە بهێنە نیاسین.

هەر چەندە کەسایەتیا نیدەمێ دناڤ ڕۆمانێ دا هەمی کەسایەتیا سادە نینە ئانکو هەمی ناچیتە بن ئێك سیبەر ، واتە کەسایەتیەکا پێك گهور یا هەیی.

هەرووسا ل پارچەیەکا دی دا نڤیسەر کەسایەتیا سیڤەرێ ب کەسایەتیا سەرەکی درۆمانا (بوون)دا ددانیت و وێنەکرنا وێ ب سادەیی وێنە دکەت کو دەما دگوت:**((دەنگێ بابێ وێ ب سەر بێدەنگیا ژۆرێ کەڤت :"ئەڤە من بیست جارا گۆتە تە، وەختێ تو دچییە ژۆر یان ژ ژۆر**

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دەردکەڤی ، دەرگەهی بگرە". ب دەنگەکێ بلند وەسا دگۆتێ. ئەوێ سەرێ خوە بەر ب ئالییێ ویڤە زڤڕاند. وەسا بەرێ خوە دایێ هەچکو دڤیا بێژیتێ من های ژ گۆتنا تە هەیە.)) (شەوکەت،2021: 19). کەواتە ئەڤە نموونەیەکا بەرچاڤ یا کەسایەتیا ئافرەتا سادە دیار دکەت. ئەم دبینین کو کچ رۆلەکێ و بێدەنگ وەردگریت بەرامبەر گۆتنێن بابێ خۆ. بابێ وێ ب دەنگەکێ بلند و ب دووبارەکرنا گۆتنان دئاخڤیت، کو ئەڤە نیشانا دەستهەلاتدارێ و کۆنترۆلکرنێ یە، ئەڤ کریار دیار دکەت کو ئەو نەشێت یان نەوێرت دژی گۆتنێن بابێ خۆ دەربکەڤیت. ئەڤە نیشانا کێمبوونا سەربەخۆیی و ئازادیا دەربڕینێ یە کو گەلەک جاران د کەسایەتیا ئافرەتا سادە دا دهێتە دیتن.هەروەسا ئەڤ رەوشە دیار دکەت کو چەوا سیستەما جڤاکی کاریگەرییێ لسەر پێکهاتنا کەسایەتیا ئافرەتێ دکەت. بێدەنگی و گوهداریا کچێ نیشانا وێ چەندێ یە کو ئەو فێری گوهداریکرن و قەبوولکرنییە، بێ کو مافێ دەربڕین و نەرازیبوونێ هەبیت.

3-1-2- کەسایەتیا ئافرەتا گەشەکری:

ئێك ژ وان جورەیان کو ئەو ژی کەسایەتیا ئافرەتا گەشەکرییە کو ب دیتنا جڤاکی کا جڤاك چەوا ڤێ ئافرەتێ دبینیت، رۆناهیا نی یا جڤاکێ مە یە. جڤاک وێ وەک هێزەکا گوهۆرینێ دبینیت، یا کو دبیتە سەرچاڤەیا ئیلهامێ و پێشڤەچوونێ. ئەو رۆلەکێ سەرەکی دگیریت د پێشخستنا ژیانێ. ئافرەتا گەشەکری دبیتە نموونە و هێڤی بۆ نفشێن نیی، و دبیتە هێزا گوهۆرینا ئەرێنی د جڤاکی دا.کو ئەڤ دیتنە ڤەدگەریتەڤە بو،ئەڤ جورە کەسایەتیا ئافرەتێ دناڤ رومانێن (کەوسەر شەوکەت)دا، کو ب شێوەیەکێ رەنگ ڤەدایەڤە ئانکو گەلەك هاتییە وێنەکرن بۆ نموونە ل رووماna (بوون)دا کو هەولداییە خو ئاڤابکەت و پێنگاڤا بەرەڤپێشڤەچوون ببەت.

ل ڤێ پاراچەیێ کو کەسایەتی میهرەبانێ کو ب کەسایەتیەکا گەشەکری هاتیە وێنە کرن کو دەمێ ***((مێهرەبانێ داخواز کر ئادار د گەل لێگەری بچیتە خواندگەهێ ب بهانەیا وێ چەندێ. چاڤێ ل برایێ وی بیت، ئەڤە ب خوە حنێرە. ل گوندەی ب چو رەنگا کچێ مافێ خواندنێ نەبوو. لێ مێهرەبان خان. شیا میرخانی ڕازی بکەت. رازیبوونا میرخانی. هەڤژینا وی یا دی وەکی دینەکا سەرسەری لێ کر لێ کەنگی وێرەکی هەبوو دژی بریارا ئاغای ڕاوەستیت.))*** (شەوکەت،2021: 112). ئەڤ پارچە نموونەیەکا زیندی یا گەشەکرنا کەسایەتیا ئافرەتێ د

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

جڤاکێ کوردی دا نیشان ددەت. مێهرەبان خان، وەک ئافرەتەکا گەشەکری، شیایە گاڤەکا مەزن باڤێژیت بۆ گوهۆرینا بیر و باوەریێن کەڤن. شیایە سنوورێن جڤاکی بشکێنیت و گوهۆرینەکا گرنگ د ژیانا کچان دا چێبکەت. وێ ب وێرەکی و زیرەکیا خو، رێک ڤەکر کو کچ بشێن بخوینن، ئەڤ چەندە ژی پێنگاڤەکا مەزن بوو بۆ پێشڤەچوونا جڤاکی. مێهرەبانێ شیانێن خو یێن دانوستاندن و قەناعەت ئینانێ بکارئینان دا میرخانی رازی بکەت، ئەڤە ژی دیار دکەت کو ئەو ئافرەتەکا خودان کەسایەتیەکا بهێز و کاریگەرە. وێ نەترسیا کو دژی نەریتێن کەڤن و بریارێن ئاغای راوەستیت، کو ئەڤە ژی نیشانا ئیرادەیا وێ یا بهێز و باوەریا وێ ب مافێن ئافرەتانە.ب ڤی رەنگی، مێهرەبان خان بوویە سەمبولەک بۆ ئافرەتا گەشەکری یا کو نە تنێ بۆ خو، لێ بۆ هەمی جڤاکی گوهۆرینان چێدکەت و رێکێ ڤەدکەت بۆ پێشکەفتن و وەکهەڤیێ.ب کورتی، مێهرەبان خان نموونەیەکا بەرچاڤە ژ ئافرەتا گەشەکری یا کو ب هشیاری، وێرەکی و شیانێن خودشێت گوهۆرینێن ئەرێنی د جڤاکی دا چێبکەت، و رێکێ بۆ پێشکەفتنا ئافرەتاندا ڤەکەت.

هەروەسا د ڤی پارچەیی دا کەسایەتیا نیقین ێ ژی یا گەشەکرییە دەما کو دانوستاندنا وێ دگەل رێڤەبەری کو دەمێ: ((***ئالانی ب گرنژین گۆتێ: هەکە تە دڤێت بچییە مال ئەزێ رێڤەبەر نە زەلامەکێ سادە دەستووریێ ددم" نیقین هێش یا حێبەتگرتییە و ب دێمەکێ دامای گۆت:" ئەز گەلەك حەز دکەم....."***)) (شەوکەت،2021: 402). کەواتە ل ڤێرەدا کەسایەتیا نیقین، وەک ئافرەتەکا گەشەکری، د ڤێ دیمەنێ دا نیشانێن گۆهۆرینێن ئەرێنی ددەت. دەمێ ئالانی پێشنیارا چوونا مالێ کر، بەرسڤا وێ نیشانا هشیاربوونا وێ یە سەبارەت مافێن خوو هەڤسەنگیا د پەیوەندیان دا. حێبەتگرتن و دێمێ وێ یێ دامای دیار دکەت کو ئەو هێشتا د قۆناغا گۆهۆرینێ دا یە، لێ ئامادە یە بۆ ئاخفتنێ. گۆتنا وێ یا "ئەز گەلەک حەز دکەم" نیشان ددەت کو ئەو فێری دەربرینا هەستێن خوبوویە و ددەت دیارکرن کا چ دڤێت. بێی کو ئێکسەر رەت بکەت یان قەبیل بکەت. ئەڤ هەلوێستە نیشانا گەشەکرنا کەسایەتیا وێ یە. د جڤاکێ مە دا،ئەڤ هەلوێستە دیار دکەت کو نیقین ژ ئافرەتەکا بێدەنگ بۆ کەسەکێ خودان دەنگ گۆهۆریە، ئەڤ گەشەکرنە گرنگە ژ بۆ پێشڤەچوونا وێ وەک کەسەکێ سەربخو و بۆ باشترکرنا پەیوەندیێن وێ. د جڤاکێ مە دا، ئەڤە نیشانا گۆهۆرینەکا ئەرێنی یە بەرەڤ وەکهەڤیا رەگەزان و پێشکەفتنا رۆلێ ئافرەتان د جڤاکی دا.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

لێ هەروەسا ل پارچەیەکا دی دا کەسایەتیا لەیلایێ ییە، ب ئافرەتەکا گەشەکری دهێتە نیاسین، کو ل ڤێرەدا ماموستا ئەلند و هەڤژینا خو وان هەولا ئافاکرنێ و گەشەکرنێ کرن کو دەمێ((***ئەوی و هەڤژینا خوە گەلەك پێکۆل کرن. گۆندییا ڕازی بکەن کچ ژی بخوینن و لەیلا هەر ڕۆژ مال مال دچوو دگەل وان دئاخڤت و بزاڤ دکر ڕازی بکەن. هەژمارا وان یێن بووینە دەه کچ. دیسان بنگەهەکێ ساخلەمییێ نها ل گۆندییە و هەڤالێ ماموستا ئەلندی دختۆرە.***)) (شەوکەت،2021: 130). کەواتە کەسایەتیا لەیلا، وەک نموونەیەکا بەرچاڤ یا ئافرەتا گەشەکری، ب هاریکاریا هەڤژینێ خو، شیایە گوهۆرینەکا گرنگ د هزر و بۆچوونێن خەلکێ گوندی دا چێبکەت. وێ ب بزاڤ و پشتەڤانیا بەردەوام، کارێ هشیارکرنا جڤاکی ئەنجام دا، کو ئەڤە ژی دیار دکەت کا چەوا ئافرەتا گەشەکری دشێت رۆلەکێ کاریگەر د گوهۆرینێن جڤاکی دا بگێریت. و خودان ئیرادەیەکا بهێز و باوەریەکا قایمە. سەرکەفتنا لەیلایێ د قەناعەت ئینانا دەه بنەمالان دا کو کچێن خو بهێرنە خواندنێ، دیار دکەت کو ئەو ژنەکا کاریگەر و شارەزا یە د دانوستاندن و راکێشانا خەلکی دا بۆ بیر و بۆچوونێن نوو. ئەڤە ژی لایەنەکێ دی یێ گەشەیا وێ یێ کەسایەتی یە، کو نیشان ددەت ئەو دشێت کار ل سەر هزر و هەلویستێن خەلکی بکەت و وان بگوهۆریت، کو ئەڤە ژی تایبەتمەندیەکا گرنگە د کەسایەتیا ئافرەتا گەشەکری دا. دیار دکەت کو ئەو ژنەکا کاریگەر و شارەزا یە د دانوستاندن و راکێشانا خەلکی دا بۆ بیر و بۆچوونێن نوو. لەیلا بوویە سەمبولەک بۆ گوهۆرینا جڤاکی و پێشڤەبرنا مافێن ئافرەتان، ب تایبەت د وارێ پەروەردێ دا. وێ شیا ببیتە پرەک د ناڤبەرا نەریتێن کەڤن و پێشکەفتنا نیی دا، کو ئەڤە ژی رۆلەکێ سەرەکی یە یێ ئافرەتا گەشەکری د جڤاکی دا.

3-1-3- کەسایەتیا ئافرەتا پێنەگەهشتی:

کو ئێك ژ جۆرێن دی ژی کەسایەتیا ئافرەتا پێنەگەهشتی. دیتنا جڤاکی بۆ ئافرەتا پێنەگەهشتی گەلەک جاران نەرێنی یە.ئەو هزر دکەن کو ئافرەتێن پێنەگەهشتی نەشێن بریارێن دروست بدەن، لەوما گەلەک جاران بریار ل جیاتی وان دهێنە دان. ئەڤ چەندە دبیتە سەدەما کو ئافرەت نەشێن کەسایەتیا خو ب تەمامی پێشڤە ببەن و هەست ب کێمیێ بکەن.هەروەسا جڤاک

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

گرنگیەکا زێدە ددەتە دەستپاکیا ئافرەتان و رەفتارێن وان یێن جڤاکی. د ئەنجام دا ئەڤ دیتنە یێن جڤاکی دبنە ئاستەنگ ل بەرامبەر گەشەکرن و سەربەخوەیا ئافرەتێن پێنەگەهشتی، ئەڤ دیتنە ڤەدگەریتەڤە بو، ئەڤ ئەڤ جورە کەسایەتیا ئافرەتێ دناڤ رومانێن (کەوسەرشەوکەت)دا، ب شێوەیەکێ گەلەك بەربەلاڤ رەنگ ڤەدایەڤە ئانکو گەلەك هاتییە وێنەکرن .

بۆ نموونە ل رووманا (بوون)دا، د ڤێ پارچەیێ دا کەسایەتیا داپیرێ کو ب پێنەگەهشتی دهێتە دیار کرن کو دەمێ گوتی:***((داپیرا وی گۆتە بابێ وی" من هزار جارا نەگۆتە تە ئەڤە سێربەندە؟ سێرێن خوە ب ئاخێ دکەت.تە باوەر ژ من نەدکر" میرخان هەم حێبەتگری ما و هەم ژی بێدەنگ.))*** (شەوکەت، 2021: 122). ئەڤ پارچە دیار دکەت کو داپیر کەسایەتیەکا بهێز و ب باوەر یا هەی. ئەو ب ئاشکرایی دیار دکەت کو بەرێ ژی گەلەک جارا هشیاری دایە بابێ میرخانی، بەلێ وی گوە نەدایێ. ئەڤ چەندە نیشان ددەت کو داپیر یا هشیار و ب ئەزموونە، و دزانیت چ دێ رویدەت. ل ڤێرێ، داپیر دژی دیتنا جڤاکی یا ئافرەتا پێنەگەهشتی دەردکەڤیت. ئەو نە ب تنێ یا بێدەنگ نینە، بەلکو ب هێز و ئاشکرا دیتنا خودبێژیت. ئەڤ چەندە دیار دکەت کو ئەو یا سەربەخوو خودان بیروباوەرێن خوەیە. هەروەسا داپیر ب کارئینانا گۆتنا "سێرێن خوە ب ئاخێ دکەت" نیشان ددەت کو ئەو یا زیرەک و شارەزایە د زمانی دا. ب کورتی داپیر د ڤێ پارچەیی دا وەک کەسەکێ بهێز، زیرەک و خودان کاریگەری دەردکەڤیت، کو ئەڤ دژی دیتنا جڤاکی یا ئافرەتا پێنەگەهشتی ییە.

هەروەسا ل پارچەیەکا دی دا کەسیایەتیا دەیکا وێ ب کەسایەتیەکا پێنەگەهشتی دهێتە دانان دەما کو گوتی:***((پتریبا دیوانێن ژنکا پشکەکا باش ژ مژارێ بۆ ڤی بابەتی دهێتە تەرخان کرن.هەروەکی چارەسەریا هەمی کێشا ئینانا زارۆکەکییە. ژنەکێ کێشە یا دگەل هەڤژینێ خوە هەی. شیرەتا سەرەکی یا دایکا وێ بۆ وێ ئینانا زارۆکییە))*** (شەوکەت،2021: 194). ئەڤ پارچە دیار دکەت کو د جڤاکێ مە دا هزرەکا پێنەگەهشتی هەی دەربارەی رۆلێ ئافرەتێ و چارەسەریا کێشەیان. دایک پێدڤی یە رۆلەکێ پێشەنگ و شیرەتکار هەبیت، ب خو نیشانا پێنەگەهشتنێ ددەت دەمێ ئینانا زارۆکی وەک چارەسەریا سەرەکی بۆ کێشەیێن هەڤژینیێ پێشنیار دکەت. ئەڤ هەلویستە دیار دکەت کو دایک ژی قوربانیا هەمان سیستەما جڤاکی یە یا

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

کو ئافرەت تنێ وەک ئامرازەک بۆ زارۆکئینانێ دبینیت. ئەڤ چەندە نیشان ددەت کو دایک نەشیایە ژ چەرخا نەرێنی یا هزرکرنێ دەرکەڤیت و نەشێت رێکێن دی یێن چارەسەرکرنا کێشەیان ببینیت. دڤێرێ دا پێنەگەهشتنا دایکێ دیار دبیت د نەشیانا وێ دا کو پشتەڤانیەکا هزری و هەستیاری بۆ کچا خو پێشکێش بکەت. ئەڤ ژی نموونەیەکە ژ وێ چەندێ کا چەوا نەزانی و کێمئەزموونی د ناڤ نفشان دا دهێتە ڤەگوهاستن، چەوا ئەڤ هزرێن کەڤن دبنە ئاستەنگ ل بەرامبەر پێشکەفتن و گەشەسەندنا تاکەکەسی و جڤاکی یا ئافرەتان.

هەروەسا د ڤێرەدا کەسایەتیا ست پەروین دچیتە چارچوڤێ پێنەگەهشتنێ دا کو دەما گوتی:((*زەنگا چوونا ژۆر لێدا. هەمی خواندەواران باز ددا پۆلێن خوە. ست پەروینێ ل ناڤبرا ئێکێ دیت. چاوا نۆرا و دلین و زەهرا ب غار دهاتنە بەرسینگێ وێ و ئەو هەمبێز دکر .گوتێ:" دێ بێژێ هەرنە وێڤە ڤان هەرمیا . نوکە تژێ رشك وناڤ پرچێن واندایە*)) (شەوکەت،2021: 311). ل ڤێرەدا وەسا دیاردبیت کو ست پەروینێ، وەک مامۆستایەک، دیار دبیت کو هێشتا نەگەهشتیە ئاستەکێ پێدڤی یێ پیشەیی و کەسایەتی. رەفتارا وێ یا هەستیار و نەهشیار دەربارەی پاقژی و تەندروستیێ، نیشانا کێمبوونا زانین و شیانێن پێدڤی نە بۆ پەروەردەکرنا زارۆکان ب شێوەیەکێ دروست. کێمبوونا هشیاریا وێ دەربارەی گرنگیا پاراستنا ساخلەمیێ و رێکێن ڤەگوهاستنا نەخوەشیان، نیشانا لاوازیا سیستەمێ پەروەردەیی یە د ئامادەکرن و پێگەهاندنا مامۆستایان دا. ئەڤ چەندە نە ب تنێ کاریگەریێ ل سەر تەندروستیا زارۆکان دکەت، هەروەسا ل سەر پێشکەفتنا وان یا زانستی و کەسایەتی ژی.ب گشتی ئەڤ دیمەنە دیار دکەت کا چەوا کێمبوونا دەرفەتێن پەروەردە و گەشەپێدانێ بۆ ئافرەتان، وەک ست پەروینێ دبیتە ئەگەرێ بەردەوامبوونا بازنەیەکێ نەباش یێ نەزانینێ و نەپێگەهشتنێ، کو کاریگەریەکا نەرێنی ل سەر هەمی جڤاکی هەیە

4-1-3- کەسایەتیا ئافرەتا پێگەهشتی:

ب دیتنا جڤاکی، ئافرەتا پێگەهشتی وەک کەسەکا ژیر و هشیار دبینیت و ئەو یا هێمن و نەرمە، لێ د هەمان دەم دا خودان هەڵویستە و دشێت بریارێن گرنگ بدەت، جڤاک وێ وەک ژنەکا سەرکەفتی یا کو رێز د ناڤ خەلکی دا هەی دبینیت، کو ئەڤ دیتنە ڤەدگەریتەڤە بو ناڤ جڤاکی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دا، ئەڤ جورە کەسایەتیا ئافرەتێ دناڤ رومانێن (کەوسەر شەوکەت)دا، ب شێوەیەکێ گەلەك بەربەلاڤ رەنگ ڤەدایەڤە تایبەتی سیڤەر کو کاراکتەرا ڤێ ڕۆمانێ ئانکو گەلەك هاتییە وێنەکرن بۆ نموونە ل روومانا (بوون)دا.

ل د ڤێ پارچەیێ دا کەسایەتیا سیڤەرێ ب سەرەدەریی کرنا وێ دگەل کاودانێ کو ب کەسایەتیەکا پێگەهشتی دهێتە دانان کو دەمێ:***((شڤێدی پەیوەندی ب من کر. دەمێ من نەڕاکری نامەك هنارت و گەڤ ل من کر، گۆت هەکە تو د گەل من نە ئاخڤی دێ بێژمە مێرێ تە و بەس ئەز دزانم دێ چ بێژمێ. " د گەل ڤێ گۆتنێ. ڤەدلەرزی و ڕۆندکێن وێ نەڕاوەستیان. دەمێ سیڤەرێ گوهـ ل مژارا وێ بووێ ئێکسەر هات و گۆتێ:" تو بێژەمێرێ خوە و ناما نیشا بدە "ئەوێ ب دەنگێ گری گۆت: " من ژ ترسا هەمی ژێ برن.")) ***(شەوکەت، 2021: 297).

لسەر بنەمایێ کەسایەتیا ئافرەتا پێگەهشتی، ئەڤ پارچە دیار دکەت کو سیڤەر کەسەکا هشیار و بهێزەو یا پێگەهشتیە، ئەو ب لەزێ ل کاری دا ناکەت ل هەمبەر بارودۆخێن نەباش و خودان هێزا برپاردانێیە. سیڤەر کەسەکا نەترس و بەرپرسیارە، ئامادەیە بەرەڤانیێ ژێ بکەت و یارمەتیا وێ بدەت. ئەو دزانیت چاوا رێکێن چارەسەرێ پێشنیار بکەت و راستگۆیە د گۆتنێن خودا. سیڤەر خودان هێزا دەربڕینا بیر و بۆچوونێن خویە و دشێت هاندانێ بدەتە کەسێن دی دا کو ئەو ژی بهێز بن و مافێن خو بپارێزن. هەروەسا ئەو کەسەکا سەربەخویە و باوەریا وێ ب گرنگیا خوەپاراستنێ هەیە. ئەڤ تایبەتمەندی نیشان ددەن کو سیڤەر ئافرەتەکا پێگەهشتییە کو دشێت بەرسڤا بارودۆخێن زەحمەت بدەت و پشتەڤانیا کەسێن دی بکەت. ئەڤ هەلوێستا وێ دیار دکەت کو ئەو خودان کەسایەتیەکا بهێز و باوەرمەندە، و دشێت ببیتە نموونەیەکا باش بۆ ئافرەتێن دی د جڤاکێدا.

هەروەسا ل پارچەیەکا دی دا کەسیایەتیا دەیکا وێ ب کەسایەتیەکا پێنەگەهشتی دهێتە دانان دەما کو گوتی:***((پترییا دیوانێن ژنکا پشکەکا باش ژ مژارێ بۆ ڤی بابەتی دهێتە تەرخان کرن.هەروەکی چارەسەرییا هەمی کێشا ئینانا زارۆکەکییە. ژنەکێ کێشە یا دگەل هەڤژینێ خوە هەی. شیرەتا سەرەکی یا دایکا وێ بۆ وێ ئینانا زارۆکییە)) ***(شەوکەت،2021: 194).

ئەڤ پارچە دیار دکەت کو د جڤاکێ مە دا هزرەکا پێنەگەهشتی هەی دەربارەی رۆلێ ئافرەتێ و

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

چارەسەریا کێشەیان. دایک،کو پێدڤی یە رۆلەکێ پێشەنگ و شیرەتکار هەبیت، ب خو نیشانا پێنەگەهشتنێ ددەت دەمێ ئینانا زارۆکی وەک چارەسەریا سەرەکی بۆ کێشەیێن هەڤژینیێ پێشنیار دکەت. ئەڤ هەلویستە دیار دکەت کو دایک ژی قوربانیا هەمان سیستەما جڤاکی یە یا کو ئافرەت تنێ وەک ئامرازەک بۆ زارۆکئینانێ دبینیت. ئەڤ چەندە نیشان ددەت کو دایک نەشیایە ژ چەرخا نەرێنی یا هزرکرنێ دەرکەڤیت و نەشێت رێکێن دی یێن چارەسەرکرنا کێشەیان ببینیت. دڤێرێ دا پێنەگەهشتنا دایکێ دیار دبیت د نەشیانا وێ دا کو پشتەڤانیەکا هزری و هەستیاری بۆ کچا خو پێشکێش بکەت. ئەڤ ژی نموونەیەکە ژ وێ چەندێ کا چەوا نەزانی و کێم ئەزموونی د ناڤ نفشان دا دهێتە ڤەگوهاستن، چەوا ئەڤ هزرێن کەڤن دبنە ئاستەنگ ل بەرامبەر پێشکەفتن و گەشەسەندنا تاکەکەسی و جڤاکی یا ئافرەتان.

هەروەسا د پارچەکا دی یا ڤێ روومانێ دا و پارگرافەکێ دی بەحسی کەسایەتیا نیدەم ئانکو کو ب کەسایەتیەکا پێگەهشتی دهێتە دانان کو دەمێ:**_((نیدەم ئەو کچا سیڤەرێ کرییە قارەماناوێ رۆمانێ. هەر چەندە ئەز نوزانم کییە. لێ هزردکەم دبیت ئەو ژی سیڤەر ب خوە بیت . بوێ کەساتییێ ئافراندییە یا وێ دڤیا ژیانا وێ وەسا با. دبیت ژی ب تنێ پشکەك ژ خوە کرییە دناڤ وێ کاراکتەرێدا.))_** (شەوکەت،2021: 126). کەواتە ئەڤە ل سەر بنەمایێ کەسایەتیا ئافرەتا پێگەهشتی، ئەڤ پارچە دیار دکەت کوئەو کەسەکا خودان کەسایەتیەکا بهێز و سەربخویە ئەو خودان هزرێن خوییێن تایبەتە و دشێت وان بێژیت وێ شیانێن داهێنەرانە هەنە، چونکی دشێت کاراکتەرەکێ ئەدەبی بئافرینیت وئەو ژیانا خو ب ئازادی دداریژیت و دخازیت کونترولا وێ بکەت وئەو خودان هەست و نەرینێن کویرە، و دشێت وان د ناڤ کاراکتەرەکێ ئەدەبیدا بگونجینیت و ئەو خوناسینەکا باش هەیە و دزانیت چ ژ ژیانێ دڤێت، دشێت خو ژ دەوروبەرێ خو جودا بکەت و هزرێن سەربخۆ هەبیت، ئەو خودان شیانێن رەخنەگرییە و دشێت ژیانا خو هەڵسەنگینیت، ئەوگرنگیێ ددەتە پێشکەفتنا کەسایەتیا خو. ئەڤ تایبەتمەندی نیشان ددەن کو نیدەم ئافرەتەکا پێگەهشتییە کو دزانیت چ دڤێت و چاوا بگەهیتە ئارمانجێن خو.

هەروەسا د ڤێرەدا کەسایەتییا سیڤەرێ دبیتە یا پێگەهشتی کو د هەلسوکەوت و رەفتارا وێ دا کو دەمێ:**_((ئەز دبینم تشتەکێ نورمالە،گرنگییێ ب وان بدەم ، ئەو خواندەوارێت منن، سیڤەر بۆ گرنژی و هەردو برووێن خوە د گەل گرنژینێ بلند کرن، ژان ژ زۆرێ دەرکەفت.))_**

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانكۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

(شەوکەت،2021: 249). کەواتە ل سەر بنەمایێ کەسایەتیا ئافرەتا پێگەهشتی، ئەڤ پارچە دیار دکەت کوسیڤەر کەسەکا گەشبینە، کو پێگەهشتا وێ ل رەفتار و هەلسوکەوتێن وێدا بیە، چونکی وێ گرنژی و برووێن خو بلند کرن ئەو هەستیارە و دشێت هەستێن کەسێن دی بخوینیت، ئەو کەسەکا خودان باوەریەکا بهێزە ب خوهەیە، چونکی وێ نەترسیا هەستێن خو دەربڕیت، ئەو هشیارە و دشێت گوهۆڕینێن دەوروبەرێ خو ببینیت، سیڤەر کەسەکا بەرسڤدەرە و دشێت ب کاردانێ بکەت، ئەو خودان شیانێن پەیوەندیکرنێ یێن باشە، ئەڤ تایبەتمەندی نیشان ددەن کو سیڤەر ئافرەتەکا پێگەهشتییە کو دشێت هەستێن خو ب باشی کونترول بکەت و بکاربینیت د پەیوەندیێن خودا.

3-2-وێنەکرنا کەسایەتیا ئافرەتێ ل دویڤ دیتنا نڤیسەرێ:

3-2-1 کەسایەتیا ئافرەتا ئاسایی:

د چارچوڤەیا کەسایەتیا ئافرەتا ئاسایی دا، نموونەیێن بەرچاڤ یا شێوازێن نڤیسکاری د ئافراندنا کارەکتەران دا پێشکێش دکەت. ئەڤ دیاردە ب تایبەتی د رۆمانا (بوون)دا، دهێتە دیتن کو نوێنەرایەتیا راستەقینە یا جڤاکێ سەردەمێ داهێنانێ یە. رۆماننڤیس، ب رێکا ڤێ کەسایەتیێ، دشێت رامان و بۆچوونێن خۆ یێن دەربارەی رەوشا ئافرەتان د کۆمەلگەهێ دا بگەهینیت. ئەڤ تەکنیکە هەروەسا دبیتە ئامرازەک بۆ رەخنەگرتنا ئاڤاهیێن جڤاکی و داب و نەریتان. ئەڤ جورە کەسایەتیە گەلەك هاتیە وێنە کرن بۆ نموونە ل روومانا (بوون)دا.

ل پارچەیا کەسایەتیا دەیکا سیڤەرێ ***((دایکا وێ ژنەکا قەلەو و بەژنکورتە، هەر دەم دشداشەیێ وێ،ژ بەر و بەرسینگاڤە، شوونوارێن لێنانێ پێڤە ددیاربوون، پرچا خوە یا تژی ژ داڤێن سپی ب پاتکا خوەڤە گرێدا، دەمێ کچەکا وێ داخواز ژێ دکر خوە لێك بدەت، دا ب عێجزیڤە بێژیت: ما ئەز دگەهم ،نێ ئەز وەکی خدامامە ل ڤێ مالێ" بابێ وێ ل سەر خوارنا شیڤێ، ب ترانەڤە جارنا دگۆت:واللە بابۆ ژنکێت لاو دهێنە دکانێ، نینوکێت وان سبغ کری، پرچێت وان زەر))*** (شەوکەت، 2021: 57). کەواتە د ڤێرەدا نڤیسەر دایکا وێ ب کەسایەتیا ئافرەتا ئاسایی ددەتە دیارکرن، نڤیسەر دڤێت رەخنێ ل جڤاکێ بگریت کو ئەوئافرەتان تەنها

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

وەک خزمەتکارێن مالێ دبینن. دڤێت جوداهیێ بێخیتە ناڤبەرا ژنێن نوی و پێن کەڤن دا، دا گوهۆڕینێن جڤاکی نیشان بدەت. خواندەڤانان هشیار بکەت دەربارەی ڕەوشا ئافرەتان د ناڤ مالان دا. ڕەنگڤەدانا ڕاستیێ نڤیسەر دڤێت دیمەنەکێ ڕاستەقینە یێ ژیانا ئافرەتێن کورد نیشان بدەت. ئەڤ هەمی ئارمانج دهێنە کرن ب ڕێکا دیارکرنا دایکێ وەک ئافرەتەکا ئاسایی کو ژیانا خوبۆ کارێن مالێ تەرخان کریە و گرنگیێ نادەتە خو. دیمەنێ وێ یێ دەرڤە دهێتە وەسفکرن وەک ژنەکا ئاسایی یا کوردەواری، ب قەلەوی و بەژنکورتیا خو، کو ئەڤە دیاردەکە گەلەک بەربەلاڤە د ناڤ ئافرەتێن کورد دا. جلک و ڕەوشا وێ نیشانا ژیانا ڕۆژانە یا ژنەکا مالێ یە. دشداشەیا وێ یا ب شوونوارێن لێنانێ و پرچا وێ یا سپی ب پاتکڤە گرێدایی، هەمی ئاماژەنە بۆ ژنەکا د ناڤ کارێن مالێ دا، هەلویستێ وێ بەرامبەر داخازا کچا خو دیار دکەت کو ئەو خووەک خزمەتکارەکێ دبینیت، کو ئەڤە ژی دیاردەکە بەربەلاڤە دناڤ جڤاکی دا کو خو کێم دهەژمێرن. گۆتنێن مێرێ وێ دەربارەی ژنێن جوان یێن دهێنە دکانێ، بەراوەردکرنەکێ دروست دکەت د ناڤبەرا ژنا مالێ و ژنێن دەرڤە دا، دیسان پێگەها نزم یا ژنا مالێ دیار دکەت و ئەڤە ژی دیاردەکە بەربەلاڤە د جڤاکا کوردەواری دا.

د ئەنجامدا خۆیان دبیت کو نڤیسەر (کەوسەر شەوکەت) دخازیت وێنەیەکێ ڕاستەقینە یێ ژیانا ڕۆژانە یا ژنەکا کورد یا ئاسایی نیشان بدەت، هەروەسا، ئەڤ وەسفکرنە دبیتە ئامرازەک ژ بۆ ڕەخنەگرتنا سیستەما جڤاکی و دەستنیشانکرنا گوهۆڕینێن پێدڤی د ڕۆلێ ژنان و پێگەها وان دا د ناڤ جڤاکا کوردەواری دا.

هەروەسا ل پارچەیەکا دی دا کەسایەتیا خشکا وێ گولانێ کو دەمێ: ***((دایکا وێ جارەکا دی ب دەنگەکێ بلند گۆت:" خۆش شۆلە خزمەتا هەوە هەمییا بکەم و هێشتا ئەزا خەلەت بم". بەری نڤستنێ گولانێ گۆت:" سیڤەر تو بۆچی هەردەم یا ب خەمی، د سەر سەرکەتنا خوەڕا . ئەز دزانم سەرەدەرییا مالا مە تە دئێشینیت مانە؟))*** (شەوکەت،2021: 179). کەواتە ل ڤێرەدا کەسایەتیا گولانێ وەک ئافرەتەکا ئاسایی هشیار، هەستیار و پشتەڤان نیشان بدەت. ئەڤ جودابوونە د ناڤبەرا کەسایەتیا گولانێ و دایکێ دا دیار دکەت کو نڤیسەر دڤێت نیشان بدەت کو نفشێ نوی یێ ئافرەتان دشێن ببنە کەسێن هشیارتر و کاریگەرتر د ناڤ مال و جڤاکێ دا. هەروەسا ئەڤ وەسفکرنە دبیتە ئامرازەک ژ بۆ نیشاندانا گوهۆڕینێن پێدڤی د ڕۆلێ ژنان و

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پێگەها وان دا د ناڤ جڤاکا کوردەواری دا. نڤیسەر کەسایەتیا گولانێ وەک نموونەیەکا ئافرەتا هشیار و دلۆڤان نیشان ددەت. ئەڤ جۆرە کەسایەتی د ناڤ جڤاکی دا هەنە و هەبوونا وان ژ چەند ئەگەران پەیدا دبیت، ئافرەتێن وەکی گولانێ پەروەردەیەکا باش و هشیارییەکا کۆمەلایەتی نە. ئەزموونێن ژیانێ یێن جۆراوجۆر دشێن کەسایەتیێن وەسا پێک بینن. ژینگەهاخێزانێ کاریگەرییەکا مەزن لسەر پێکهاتنا کەسایەتیێن وەسا هەیە. کەسێن وەکی گولانێ هەست ب بەرپرسیارەتیا خودکەن بەرامبەر کەسێن دۆرهێلا خو. تێگەهشتن ژ کێشە و ئاریشەیێن جڤاکی دبیتە ئەگەرێ پەیدابوونا کەسایەتیێن وەسا. د دووماهی دا ئەڤ جۆرە کەسایەتی گرنگن ژ بۆ پێشڤەچوونا جڤاکی و پاراستنا بەهایێن مرۆڤایەتیێ. ئەو دشێن ببنە نموونە بۆ کەسێن دی و هاندەر بن ژ بۆ گوهۆرینێن ئەرێنی د ناڤ جڤاکی دا.

د ئەنجامدا خۆیان دبیت کو نڤیسەر (کەوسەر شەوکەت) نڤیسەر کەسایەتیا گولانێ وەک نموونەیەکا ئافرەتا ئاسایی د جڤاکێ بکار بینیت. ئەڤ وەسفکرنە دبیتە ئامرازەک ژ بۆ ڕەخنەگرتنا سیستەما جڤاکی و دەستنیشانکرنا گوهۆرینێن پێدڤی د ڕۆلێ ژنان و پێگەها وان دا د ناڤ جڤاکا کوردەواری دا.

هەروەسا کەسایەتیا خالەتا خەزالێ نڤیسەرێ ب کەسایەتیەکا ئاسایی دناڤ جڤاکی دادانا کو دەما:***((خالەتا خەزال ب باشی گوهداریا هەمیان دکەت،ئەو ئێك ئێکە هەمیان دنیاسیت و دزانیت هەر ئێکی چ ساخلەت هەنە ، نیڤین هەر جار د گەل خوە دبێژیت" هەکە خالەتا خەزال خانەنشین بوو. کی دێ بیتە هەلگرا نهێنیا"))* **(شەوکەت،2021: 318).**

کەواتە د ڤی پارچەیە دا خالەتا خەزال وەک کەسایەتیەکا ئافرەتا ئاسایی نیشان ددەت، لێ ب تایبەتمەندیێن گرنگ. ئەو گرنگیا ڕۆلێ ئافرەتان د ناڤ جڤاکی دا خالەتا خەزال نموونەیەکە ژ ئافرەتێن کو ڕۆلەکێ گرنگ د ناڤ مالێ و جڤاکی دا دگێریت، ئەو کەسەکە کو پەیوەندیێن باش ب هەمی کەسان هەیە و گوهداریا وان دکەت،

وەکی دیاردبیت کو نڤیسەر (کەوسەر شەوکەت)، دبینیت و دخازیت کو نڤیسەر دڤێت ڕۆلێ ئافرەتان یێ گرنگ د ناڤ جڤاکی دا دیار بکەت. خالەتا خەزال وەک کەسەکا گرنگ و کاریگەر تێتە نیشاندان، ئەڤە دبیتە نموونە بۆ هێزا ژنان د جڤاکی دا. هەول ددەت کو گرنگیا پەیوەندیێن جڤاکی و ڕۆلێ باوەریێ د ناڤبەرا خەلکی دا دیار بکەت. چەوا کەسەک دشێت کاریگەریەکا مەزن

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ل سەر جڤاکی هەبیت. نیگەرانیا نیڤین دەربارەی خانەنشینبوونا خالەتا خەزال نیشان ددەت کو چەند کەسەک دشێت گرنگ بیت بۆ جڤاکی.

2-2-3- کەسایەتیا ئافرەتا سەربەخۆ:

دیتنا نڤیسەری بۆ کەسایەتیا ئافرەتا سەربەخۆ گەلەک لایەنێن گرنگ بخوڤەگریت. نڤیسەر دشێت نیشان بدەت کا چاوا ئەڤ ئافرەت خودان هێز و ئیرادەیەکا بهێزە، چاوا ئەو د ژیانێ دا بریارێن خۆ ددەت و پێگیرە لسەر ئارمانجێن خۆ. د چارچوڤەیا کەسایەتیا ئافرەتا سەربەخۆدا، نموونەیێن بەرچاڤ یا شێوازێن رۆماننڤیس د ئافراندنا کارەکتەران دا پێشکێش دکەت. ئەڤ دیاردە ب تایبەتی د رۆمانا (بوون)دا، دهێتە دیتن کو نوێنەرایەتیا راستەقینە یا جڤاکێ سەردەمێ داهێنانێ یە. نڤیسکار ب رێکا ڤێ کەسایەتیێ، دشێت رامان و بۆچوونێن خۆ یێن دەربارەی رەوشا ئافرەتان خودان کەسایەتیا سەربەخۆ د کۆمەلگەهێ دا بگەهینیت.

ئەڤ جورە کەسایەتیە گەلەك هاتیە وێنە کرن بۆ نموونە ل ڕۆمانا (بوون)دا، هەروەسا دڤێ پارچەیی کو بەحسی کەسایەتیا ئافرەتا سەربەخۆ هاتیەکرن هەروەسا کەسایەتیا سیڤەرێ کو ب کەسایەتیەکا سەربەخۆ دهێتە دانان کو دەما: ***((من سیڤەر ل زانینگەهێ دیت. ئەو دێ بەردەوامییێ دەتە خواندنا خوە، ئەز و تو ژی ل وێرێنە، تو چ دبێژی ئەم دەستپێکێ وەك گرۆپ کار بکەین، ڕەنگە ئەو گرۆپ دەمەکی ببیتە رێکخستنەك و پاشان هێز مەزن ببیت))*** (شەوکەت، 2021: 127). د ڤێرەدا نموونەیەکا زیندی یا ئافرەتا سەربەخۆ یە د ناڤ کۆمەڵگەهێ دا. ئەو ب بڕیارا خۆ یا بەردەوامکرنا خواندنێ ل زانکۆیێ، نیشان ددەت کو ئەو خودان هزرەکا سەربەخۆ و ئارمانجێن تایبەت ب خۆ یە. ڤێ چەندێ دیار دکەت کو سیڤەر گرنگیێ ددەتە پێشڤەچوونا کەسایەتیا خۆ و زانستێ. هەروەسا ئامادەبوونا وێ بۆ کارکرنێ د گرۆپەکێ دا، نیشانا هەڤکاری و سەرکردایەتیا وێ یە، کو ئەڤ ژی تایبەتمەندیێن گرنگ ین بۆ کەسایەتیەکا سەربەخۆ. دیتنا وێ یا دوور بۆ گەشەپێدانا گرۆپێ بۆ رێکخراوەکێ مەزنتر، دەربرینا هزرەکا ستراتیژی و ئیرادەیەکا بهێزە. ئەڤ هەمی لایەن نیشان ددەن کو سیڤەر کەسەکا خودان بریار، ب ئیرادە و خودان دیتنەکا فرەهە بۆ داهاتی، کو ئەڤ ژی بنگەهێن سەرەکی نە بۆ کەسایەتیەکا ئافرەتا سەربەخۆ. دیتنا وێ بۆ کەسایەتیا ئافرەتا سەربەخۆ وەک کەسەکا خودان بڕیار و ئیرادە

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دبینیت. ئەو وێنەیێ سیڤەرێ وەک ئافرەتەکا بهێز و ب باوەر دکێشیت، یا کو شیانێن وێ هەنە بۆ گۆهۆڕینا ژیانا خۆ و بەشداریکرن د گۆهۆڕینا جڤاکی دا.

د ئەنجامدا دیاردبیت کو نڤیسەر (کەوسەر شەوکەت)، دبینیت کو سیڤەر نموونەیەکا باشە ژ ئافرەتا سەربەخۆ، یا کو شیان هەنە بۆ بڕیاردان، پلاندانان، و گۆهۆڕینا جڤاکی ب رێیا کار و خواندنێ. کو نڤیسەر کەسایەتیا ئافرەتێ هەم د ناخێ خۆ دا و هەم وەک ئەندامەکا چالاک د ناڤ کۆمەلگەهێ دا دبینیت. کو دەما چوونا وێ ل زانینگەهێ دکەت، کو ئەڤە نیشانا تێکەلبوونا وێ یە د ناڤ کۆمەلگەهێ دا، نەخاسمە د وارێ خواندنێ دا. ئەڤ دیتنە نیشانا هەبوونا باوەریەکا کویرە ب رۆلێ گرنگ یا ئافرەتێ د هەر دوو وارێن کەسی و جڤاکی دا.

هەروەسا کەسایەتیا سیڤەرێ کو ب کەسایەتیەکا سەربەخۆ دهێتە دانان کو دەما: ***((من سیڤەر ل زانینگەهێ دیت. ئەو دێ بەردەوامییێ دەتە خواندنا خوە، ئەز و تو ژی ل وێرێنە، تو چ دبێژی ئەم دەستپێکێ وەك گرۆپ كار بكەین، رەنگە ئەو گرۆپ دەمەكی ببیتە رێكخستنەك و پاشان هێز مەزن ببیت.))*** (شەوکەت،2021: 127). د ڤێرەدا نموونەیەکا زیندی یا ئافرەتا سەربەخۆ یە د ناڤ کۆمەڵگەهێ دا. ئەو ب بڕیارا خۆ یا بەردەوامکرنا خواندنێ ل زانکۆیێ، نیشان ددەت کو ئەو خودان هزرەکا سەربەخۆ و ئارمانجێن تایبەت ب خۆ یە. ڤێ چەندێ دیار دکەت کو سیڤەر گرنگیێ ددەتە پێشڤەچوونا کەسایەتیا خۆ و زانستێ. هەروەسا ئامادەبوونا وێ بۆ کارکرنێ د گرۆپەکێ دا، نیشانا هەڤکاری و سەرکردایەتیا وێ یە، ئەڤ ژی تایبەتمەندیێن گرنگ ین بۆ کەسایەتیەکا سەربەخۆ. دیتنا وێ یا دوور بۆ گەشەپێدانا گرۆپێ بۆ رێکخراوەکێ مەزنتر، دەربڕینا هزرەکا ستراتیژی و ئیرادەیەکا بهێزە. ئەڤ هەمی لایەن نیشان ددەن کو سیڤەر کەسەکا خودان بڕیار، ب ئیرادە و خودان دیتنەکا فرەهە بۆ داهاتی، ئەڤ ژی بنگەهێن سەرەکی نە بۆ کەسایەتیەکا ئافرەتا سەربەخۆ. دیتنا وێ بۆ کەسایەتیا ئافرەتا سەربەخۆ وەک کەسەکا خودان بڕیار و ئیرادە دبینیت. ئەو وێنەیێ سیڤەرێ وەک ئافرەتەکا بهێز و ب باوەر دکێشیت، یا کو شیانێن وێ هەنە بۆ گۆهۆڕینا ژیانا خۆ و بەشداریکرن د گۆهۆڕینا جڤاکی دا. نڤیسەر دبینیت کو سیڤەر نموونەیەکا باشە ژ ئافرەتا سەربەخۆ، یا کو شیان هەنە بۆ بڕیاردان، پلاندانان، و گۆهۆڕینا جڤاکی ب رێیا کار و خواندنێ، نڤیسەر کەسایەتیا ئافرەتێ هەم د ناخێ خۆ دا و هەم د ناڤ

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

کۆمەلگەهێ دا دبینیت. دەما چوونا وێ ل زانینگەهێ دکەت، کو ئەڤە نیشانا تێکەلبوونا وێ یە د ناڤ کۆمەلگەهێ دا، نەخاسمە د وارێ خواندنێ دا.

ب دیتنا نڤیسەر (کەوسەر شەوکەت)دبینت، ب کورتی، دیار دبیت کو نڤیسەر کەسایەتیا ئافرەتێ هەم وەک تاکەکەس د ناخێ خۆ دا، و هەم وەک ئەندامەکا چالاک د ناڤ کۆمەلگەهێ دا دبینیت. ئەڤ دیتن نیشانا هەبوونا باوەریەکا کویر ە ب رۆلێ گرنگ یا ئافرەتێ د هەر دوو وارێن کەسی و جڤاکی دا.

1-2-2-3- کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبویی ژ جڤاکی:

کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبووی ژ جڤاکی د رۆمانا (بوون)دا، نڤیسەرا ئافرەت کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبوویی ژ جڤاکی ب شێوەیەکێ هویر و کاریگەر وێنە دکەت. ئەو ئافرەتەکا سەربەخۆ و بهێز نیشان ددەت کو ل دژی داب و نەریتێن جڤاکی یێن کەڤن رادوەستیت. نڤیسەر ب ریا ڤێ کەسایەتیێ، رەخنەیێ ل سیستەما و سنوورێن دانایی ل سەر ئازادیا ژنان دگریت. ب رێیا ڤێ کەسایەتیێ، وێنەیەکێ بهێز ژ ئافرەتا کورد یا نوی پێشکێش دکەت کو ئامادەیە ل دژی هەمی ئاستەنگان دەرکەڤیت و جهێ خۆ د جڤاکی دا بسەلمینیت و د رۆمانا (بوون)دا، ب شێوەیەکی ئەڤ جورە کەسایەتیە رەنگڤەددەت.

کەسایەتیا سیڤەرێ یا یاخیبووی ژ جڤاکییە کو دەما:***((ئەوێ ب خوە ژی. جاران هزر دکر، ئەو ب شاشیڤە یا بوویە. ئەنداما ڤێ خێزانێ، ب هەر تشتێ خوەڤە ژ وان جودایە. گەلەك جاران، هزرا چیرۆکا بەتا رەش دکر، چونکی خوە د ناڤ واندا گەلەك وەکی وێ ددیت، ئینکار ژی ناکەت ژێدەرێ هەهمی نەخوەشییێ و سەرنەرحەتیا وان هەر ئەوە، یاخیبوونا وێ، لێگەریانێن وێ، سنۆرێن بۆ ئەندامێن خێزانێ هاتینە دانان، وێ ب تنێ دبەزاندن.))*** (شەوکەت، 2021: 56). کەسایەتیەکا یاخیبوویی ژ جڤاکی، د ڤێ پارچەیی دا گەلەک لایەنێن سەرنجراکێش نیشان ددەت. ئەو خو ژ خێزانا خو جودا دبینیت، د هەمان دەمدا هندەک ژ تایبەتمەندیێن وان د خو دا دبینیت. ئەڤ دوالیزما هەستی دبیتە سەددەما ململانەیەکا ناڤخویی بۆ وێ، سیڤەر ب ئاشکرایی سنۆرێن کو بۆ ئەندامێن خێزانێ هاتینە دانان دبەزینیت. ئەڤ چەندە نیشانا سەرەکە یا یاخیبوونا وێ یە، ئەو بەردەوام د لێگەریانێ دایە، ئەڤ ژی دبیتە سەددەما دەرکەتنا وێ ژ

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

چارچۆڤەیا داب و نەریت جڤاکی. هەول ددەت ناسناما خو یا راستەقینە بدۆزیت، حەتا ئەگەر ئەڤ چەندە وێ ژ خێزان و جڤاکێ وێ دوور بێخیت ژی. ب رێیا هزرکرنا خو یا رەخنەیی، ئەو جڤاک و خێزانا خو ژ چەند لایەنان ڤە دئاخڤینیت. ئەڤ هەمی لایەن پێکڤە، وێنەیەکێ ژ کەسایەتیەکا ئالۆز و یاخیبوویی پێشکێش دکەن. د ناڤبەرا هەستێن خو یێن ناڤخویی و فشارێن جڤاکی دا کەتیە ناڤ ململانەیەکێ، هەر بەردەوامە د هەولا دیتنا رێیەکێ بۆ دەربڕینا خو و دۆزینا جهێ خو د جیهانێ دا.

دیتنا نڤیسەر (کەوسەر شەوکەت)، ئەو دخازیت رەوشا ئالۆز یا ئافرەتێن کورد د ناڤ جڤاکەکێ نەریتی دا نیشان بدەت. ئەو بەحسێ ململانەیا ناڤبەرا کەلتوورێ کەڤن و نوو، ئازادی و کۆنترۆلێ، و کەسایەتیا تاکەکەسی و بەرپرسیارییێن جڤاکی بکەت. ئەڤ جۆرێ ئافرەتی د ناڤ جڤاکی دا نموونەیا گوهارتنا جڤاکی یە. ئەو نیشانا هشیاربوونا ئافرەتان و خواستنا وان بۆ مافێن زێدەتر و ئازادیێن کەسۆکی یە. د هەمان دەمدا، ئەڤە دبیتە سەدەما ئالۆزی و ململانەیێ د ناڤ خێزان و جڤاکی دا.

هەروەسا ل پارچەکا دی ل سەر کەسایەتی ئافرەتا یاخیبووی ژ جڤاکی دا کو سیڤەر کەسایەتیا وێ یاخیبوون هەییەکو دەما: ***((سیڤەرێ پشتی هەر تشتێ خوە ئامادە کری. دیت . دیت خوارن یا دانایە، نەچار بوو بچیت سلاڤی ژنماما خوە بکەت، دەمێ ژنماما وێ وەسا دیتی ئێکسەر گۆت:" ئەڤە دێ کیڤە رەڤی؟ دیارە تە زانییە ئەم دێ هێینە مێهڤاندارییێ. تە یا خوە بۆ رەڤێ حازرکرێ." سیڤەرێ پشتی سلاڤ کرییێ گۆت:" کەرمکەن خوارنا خوە بخون. ببۆرن من کارەکێ گرنگ هەیە. ئەڤ کارە بەری چەند رۆژا ژڤان بۆ هاتییە دانان، چو پەیوەندی ب هاتنا هەوەڤە نینە))*** (شەوکەت،2021: 276). د ڤی پارچەیی دا، کەسایەتیا سیڤەرێ وەک ئافرەتەکا یاخیبووی ژ جڤاکی ب چەند شێوەیان دەردکەڤیت. ئەڤ یاخیبوون د چەندین لایەنان دا دیاردبیت، کو پێکڤە گرێدایینە و کەسایەتیەکا بهێز و سەربەخو دروست دکەن. بڕیاردانا سەربەخو یا سیڤەرێ دیار دبیت دەمێ ئەو بڕیارا دەرکەتنێ ددەت، بێ کو گوهـ بدەتە چاڤەرێن خێزانێ. ئەڤ کریار نیشانا بەرەنگاربوونا داب و نەریتانە، بۆ رۆلێ نەریتی یا ئافرەتێ د مێهڤانداریێ دا نیشان ددەت، گرنگیدانا وێ ب کارێن کەسی و هەلبژارتنا وان ل سەر مێهڤانداریێ، نیشانا دەربڕینا ڕاستەوخۆ و کۆنترۆلا جڤاکییە. ب ئاشکەرایی دبێژیت کو ئەو دێ

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دەرکەڤیت، و نەهێلایە کو هاتنا مێهڤانان کارتێکرنێ ل سەر پلانێن وێ بکەت.سەربەخۆی و پاراستنا تایبەتمەندیێن خو ژی دیار دبن دەمێ ئەو دبێژیت کارێ وێ بەری چەند رۆژان هاتییە پلانکرن. ئەڤە نیشانا رێکخستنا ژیانا وێ یا کەسییە و نەخواستنا ل سەر کارێ خو.ئەڤ هەمی لایەن پێکڤە گرێداییینە و نیشان ددەن سیڤەر ئافرەتەکە دڤێت ژیانا خو ب خو کۆنترۆل بکەت.

ئەو نەهێلیت نەریت و چاڤەڕوانییێن جڤاکی کارتێکرنێ ل سەر بڕیار و ڕەفتارێن وێ بکەن، (کەوسەر شەوکەت)، نڤیسەر کەسایەتیا یاخیبوونا وێ ب ڕێکەکا بهێز و ڕاستەوخۆ وێنە دکەت. ئەو ژنەکا سەربەخۆ و بڕیاردەرە، یا کو گرنگیێ ددەتە پلانێن خو و نەهێلیت کو چاڤەڕێێن جڤاکی یان مێهڤانداری کارتێکرنێ ل سەر بڕیارێن وێ بکەن. ئەو ب ڕاستەوخۆیی و بێ دودلی بەرسڤا ژنماما خو ددەت و دیار دکەت کو ئەو ئامادەیە بۆ پێگیریکرنا ئارمانجێن خو، سەرەڕای فشارێن دەروبەر.

2-3-2-3- کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبوون ژ ئاینی:

کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبووی ژ ئاینی ب رەنگەکێ هویر و هەستیار هاتیە وێنە کرن. ئەڤ کەسایەتیێ وەکی ئافرەتەکا خودان هزر و بیروباوەرییێن سەربەخو نیشان ددەت، یا کو دڤێت ژ چارچوڤێن ئاینی یێن نەریتی دەرکەڤیت. ئەڤ کەسە دخازیت ئازادیا خو یا کەسایەتی و مەعنەوی بدەست بینیت. هەروەسا بەحسێ ملمڵانەیا ناڤخویی یا ڤێ کەسایەتیێ دکەت، یا د ناڤبەرا کەسایەتی و فشارێن جڤاکی یێن ژ لایێ ئاینی ڤە دا دژیت. د رۆمانا (بوون)دا، نڤیسەر ب شێوەیەکێ ددەتە دیارکرن کو یی یاخی بووین ژ ئاینی.

د ڤێ پارچەیی دا بو نموونە بەحسی کەسایەتیا نیڤینێ دکەت کو دڤێرە دا کو دەما:***((نیڤینێ گەلەك ئارام گۆت "هوین هزر دکەن وەسایە؟"ست پەروین ب لەز بەری هەمییان گۆت"چەوا؟"بێ نیڤین بەرێ خوە بدەتێ گۆت" هەر سەرێ خودێ بدەت رزقی وی ژی ددەت." ست پەروینێ ب رژدی هەروەکی دڤیا شەهرەزاییا خوە دیار بگەت گۆت" بەلێ یا چاوا خودێ مێرییەکێ ناهێلتە برسی. ڤێجا چاوا مرۆڤەکی "نیڤینێ سەرێ خوە بلند کرو پیچەك گرنژی و گۆت" ئێ مژارا رزقی، نەب تنێ برسیبوونا خوارنێیە، هەما ل سەر جادا ژی دێ ئێك هەبیت پارییەکێ نانی بدەت، مژار پەروەردەیە. تێگەهشتنا مە ل دۆر پتریا بابەتان***

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

یا شاشە.)) (شەوکەت، 2021: 193). کەواتە ل ڤێرەدا لسەر بنەمایێ کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبوویی ژ ئاینی، ئەو گەنگەشا دناڤبەرا ست پەروینی و نیڤینێ ددەتە دیارکەن، ئەم دشێین ڤێ یاخی بوونێ د کەسایەتیا نیڤینێ دا ببینین کو سەربەخۆیا هزری نیڤین نیشان ددەت ئەو ب شێوەیەکێ سەربەخۆ دهزرێت و باوەرییێن خۆ هەنە. ئەو نە ب تەنێ قەبوول دکەت چ تشت بێ پرسیارکرن، ئەو ڕەخنە ل بیر و باوەرییێن نەریتی دگریت، نەخاسمە یێن پەیوەندیدار ب ئاینێ ڤە. ئەڤە دیار دبیت دەمێ ئەو پرسیارێ لسەر چەمکا ڕزقێ دکەت. دیتنەکا پراکتیکی بۆ ژیانێ هەیە. ئەو تێدگەهیت کو مژارا ڕزقێ نە ب تنێ یا خوارنییە، بەلکو یا پەروەردەیێ ژی یە. هەروەسا هەوڵ ددەت کو هەڤسەنگیەکێ د ناڤبەرا بیروباوەر و نەریتی و دیتنێن نوو دا پەیدا بکەت. ئەو نە ب تەڤایی ڕەد دکەت باوەریا ئاینی، بەلکو هەوڵ ددەت وێ ب شێوەیەکێ نوو شرۆڤە بکەت. باوەریەکا گەلەك ب خۆ هەیە، دەمێ ئەو دشێت بەرسڤا پرسیارەکا گران بدەت و دیتنا خۆ دەربڕیت. ئەڤ تایبەتمەندیە نیشان ددەن کو نیڤین کەسەکە یێ/ یا یاخیبوویی ژ چارچۆڤێن نەریتی یێن ئاینی، بەلێ نە ب شێوەیەکێ توندڕەو. هەروەسا وێنەیێ ژنەکا هشیار، سەربەخۆ و یاخیبوویی کو دخازیت گوهۆڕینان د جڤاکێ دا پەیدا بکەت، بێ کو دەست ژ ناسناما خو بەردەت یان پەیوەندییێن خوەیێن جڤاکی ژ دەست بدەت. نیڤین نموونەیەکە ژ کەسەکێ کو دشێت هەڤسەنگیەکێ د ناڤبەرا نەریت و نوویبوونێ دا پەیدا بکەت، ئەو هەوڵ ددەت کو تێگەهشتنەکا کوورتر و فرەهتر ژ ژیانێ و باوەریان پەیدا بکەت، و ئەڤە دبیتە ئەگەرێ گەشەکرنا کەسایەتیا وێ یا تایبەت.

د ئەنجامدا دیاردبیت کو نڤیسەر (کەوسەر شەوکەت) کەسایەتیا نیڤینێ یاخیبوون ژ ئاینی، ب ئافرەتەکا هزرمەند و ڕەخنەگر وێنە دکەت، باوەریا وێ ب چارەنڤیسێ ئاینی نینە و گرنگیێ ددەتە ڕۆلێ مرۆڤی د ژیانێ دا. ئەو باوەر ناکەت کو خودێ ب تنێ دێ هەمی تشتا چارەسەر کەت. ئەو گرنگیێ ددەتە پەروەردێ و زانینێ وەک ڕێکەکا باشتر بۆ چارەسەرکرنا پرسگرێکان، نە ب تنێ پشتبەستن ب هێزێن دەرڤەیی یێن ئاینی .ب کورتی یاخیبوونا نیڤینێ یا ئاینی د هزرکرنا وێ یا ڕەخنەگرانە دا دیار دبیت، گرنگیێ ددەتە ڕۆلێ مرۆڤی و پەروەردێ د بەرامبەر باوەرییێن نەریتی یێن ئاینی دا.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

هەروەسا پارچەیەکا دی دا کەسایەتیا سیڤەرێ دچیتە د چارچوڤێ یاخی بووی ژ ئاینی تێدا رەنگڤەددەت کو دەما دانوستاندنا وێ دگەل خوشکا وێ کوردستانێ کو دەما گۆت:*((ئەو ژنێت مێرێت وا دمرن، کی ب خودان دکەت؟ ئەو مێرێت ژنێت وا دمرن، ژ برسادا زوی ژنەکا دی دئینن، بەس من گوه لێ نەبوویە چو ژنێت بێمێر ژ برسادا مر بن" دایکا وێ ب تۆرەیییڤە گۆت:" هاوار هاوار دایێ، ئەڤ کچە یا دینە، هندی هزرا خوە دکەم ئەڤ کچە، کێڤە چوویە، نزانم، دێ بێژی ژ ڤی زکی نەهاتییە. تالعێ منە دێ.))* (شەوکەت،2021: 55). ڤێ پارچەیێ دا، ئەم دبینین کو کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبووی ئاینی ب شێوەیەکێ روون دیار دبیت. ئەو ب رێکا پرسیارکرنێ ل سەر نەعەدالەتیا د ناڤبەرا ژن و مێران دا دەست پێ دکەت، د بابەتێ زەواجێ دا پشتی مرنا هەڤژینی. ئەو رەخنە ل سیستەمێ کۆمەڵایەتی و ئاینی دگریت کو رێ ددەت مێران زوی زەواجەکا دی بکەن، ژن د ڤێ رەوشێ دا دمینن بێ چارەسەری. ئەڤ هەڵویستە نیشان ددەت کو ئەو گومانێ د عەدالەتا سیستەمێ ئاینی و کۆمەڵایەتی دا دکەت و پرسیارێن گرنگ ل سەر مافێن ئافرەتان. ئەڤ چەندە دیار دکەت کو ئەو هزر و باوەرییێن نەریتی یێن ب ئاینڤە گرێدای رەد دکەت و دخازیت گوهۆرینەکێ د ڤی واری دا چێبکەت. بەرسڤا دایکێ ژی گرنگیەکا تایبەت هەیە، چونکی ئەو نیشان ددەت کا چەوا جڤاک ل دژی ڤان هزرێن نوی و یاخیبوونا ئاینی رادوەستیت. دایک کچا خوب "دین" ناڤ دکەت و دبێژیت کو ئەو ژ زکێ وێ نەهاتیە، ئانکو ئەو ڤان هزران وەک تشتەکێ نامویی و نە ژ کولتورا وان دبینیت.ب کورتی، ئەڤ پارچە دیار دکەت کا چەوا کەسایەتیا ئافرەتا یاخیبووی ئاینی دشێیت گوهۆرینێ د کۆمەڵگەهێ دا چێبکەت و چەوا ئەو روبەروی بەرهەڵیستیێ ژ لایێ نەریت و کولتورا نەگهور ڤە دبیت.

وێنەکرنا نڤیسەرێ کەسایەتیا سیڤەرێ وەک یاخیبوویەکا ئاینی و جڤاکی دیار دکەت. سیڤەر ب رەخنەگرییەکا کویر ل سیستەما پیاوسالاری و نەوەکهەڤیا جڤاکی دگریت. ئەڤ هەڵویستە نیشانا هشیاربوونا وێ یە ل هەمبەر نەوەکهەڤیێن جڤاکی و خواستنا وێ یە بۆ گوهۆرینێ د سیستەما هەی دا.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئەنجام:

1ـ پتریا نڤیسەران کەسایەتیا ئافرەتا سادە ب ئافرەتەکا نەزان دایە دیارکرن، ئەڤە ژی بۆ وێ چەندێ دزڤریت کو د دەمەکێ دا داب و نەریتێن جڤاکی ل سەر ئافرەتێ زال بوون و هندی ئافرەت یا سادە با و پتر ب بریارێن خێزانێ ڤە گرێداییبا یا برێزتربوو.

2ـ رۆماننڤیس کەوسەر وەك ئافرەتەك هەست ب ئاستەنگ و بەربەستێن دگەڤنە د رێکا ئافرەتا کوردا کریە و ب رەنگەکێ رژد دژی وان ئاستەنگان راوەستیایەو هەول دایە ئێش و ئازارێن ئافرەتا کورد د ناڤ جڤاکێ زەلامسالاریێ کوردیدا وێنە بکەت.

3-رۆلێ هەست وسۆزێن نڤیسەرێ د بەرچاڤکرنا واقعێ نەخوشێ ئافرەتا کورد تێدا دەرباز بووی ناهێتە ئینکارکرن و ئەڤە ژی چێدبیت بۆ وان ئەزموونان بزڤریت کو نڤیسەرێ ل دەڤ ئافرەتێن دی دیتیە یان ژی رەنگڤەدانا ئەزموونێن ژیانا کەسیا وێ بیت.

4ـ سەبارەت جۆرێ کەسایەتیا ئافرەتێ د جڤاکییدا رۆماننڤیسێ د رۆمانا (بوون) دا باراپتر سەنگا خۆ ئێخستیە سەر ئافرەتا یاخیبووی و سەربەخۆ، چونکی رەوشت و تیتاڵێن جڤاکی دبنە رێگر هەمبەری ئاڤاکرنا ڤان ئافرەتان، لەورا ب ئاوایەکێ ئاشکەرا ب رێکا وان رەخنێ ژ جڤاکی دگریت و هەولا گهۆرینان ددەت.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

سەرچاوەکان:

ب کوردی:

کتێب:

ـ ئەمین،عەبدوالکریم مستەفا محەمەد.(2016)، شیعرییەتا ناڤونیشانی د کورتە چیرۆکێن (مەیدانا کووچکان و کفنێ پیرێ) وەکو نموونە، زانکویا دهوک، کولێژا پەروەردا بنیات.
ـ سەعید ، نەسرین ،(2019)، ئافرەت و ئاین د جڤاکا کوردی دا: گوهۆرین و بەرخودان . هەولێر چاپخانا ئاراس ، ل 112،118
ـشەوکەت،کەوسەر(2021)، **رۆمان**بوون،پەرتوکخانا بەدرخانیان، چاپخانە:تەهران.
ـ عزەددین، نیهایە محەمەد ساڵح، (2023)، جەندەر د رۆمانێن (خاتم الرمل ـ فؤاد التكرلی)و (مریەما ـ سەبری سلێڤانی)دا ڤەکۆلینەکا بەراوردکاری، چاپخانا گازی ،دهۆك..
ـ قەرداغی، مهاباد، (2004)، شەرەفنامە "شەرەف" کۆدێکە بۆ کۆیلەکردنی ژن پێناسەکردنەوەی چەمکی شەرەف و جەستەی ژن، چاپی دووەم/ سلێمانی.
کەریم، سەروەر، (2002)، کومەلێك وتار دەربارەی کێشەی ژنان، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری.
ـموکریانی، کوردستان، (1980)، هونراوەی ئافرەتی کورد، چاپخانەی کوردستان.

نامایەنێن ئەکادمیی:

ـ خلیل، سمیە نجیب(2010)، ئافرەت لە ڕۆمانی ئافرەتانی کوردا دا (2000 ـ 2009)ز، پێشکەشی ئەنجوومەنی کۆلیژی زمان ـ زانکۆی سەلاحەددین ـ هەولێر کراوە بەشێکە لە پێویستیەکانی پلەی ماستەر لە زمانی کوردیدا.
ـ حەسەن، شڤان قاسم(2011)، ڕۆلێ دەقی د ئاڤاکرنا درامایا کوردیدا، چاپخانە، چاپخانا رەوشەنبیری / هەولێر .

گوڤار و رۆژنامە کوردی:

ـ ئەحمەد، ناجی عەبباس، (1980)، کچانی کورد گەشتێك لە ناو ئافرەتانی موسلمان لە کوردستان، لە چاپکراوەکانی کۆری زانیاری عێراق، بەغدا.

لینك كوردی:

ـ شێركاوەیی، ئیمان محەمەد، (2023)، ڕۆڵی پەروەردە لە دروستکردنی کەسایەتی ئافرەت. https://search.app/sCrXG6Tdp9zfwxWq7

ـ حافز، لانە محەمەد عەلی، مامۆستا لە زانكۆی سلێمانی، ئافرەتان بە هەوڵ و هێزی خۆیان دەتوانن مافەكانیان مسۆگەر بكەن. https://helinmedia.org/all-detail.aspx?jimare ، 09/03/2023

ـ سلێمان ، ڤیان ،(2021) ، ئافرەت لە ئابوری سەربەخۆوە بۆ سەربەخۆیی کەسێتی . https://search.app/PrCa517hGyHhCFX

كتێب عەرەبی:

كتێب:

ـ الخامش، سلوى، (2008)، المرأة العربية في مواجهة العصر . : الطبعة الأولى،دارالنشر: دار الشروق للنشر والتوزيع :قاهرة ،مصر.

ـ السعداوي، نوال(1990) "المرأة والجنس"، الطبعة الثانية، ، القاهرة، مكتبة مدبولي.

ـ السعداوى، نوال، (2014)، الوجة العارى للمراة العربية. الطبعةالأولى، دار النشر، دار الساقى،بيروت ، لبنان.

ـ الغذامى، عبدالله، (2000)، المرأة فى المجتمع التقليدى. المركز الثقافى العربى، بيروت. لبنان..

ـ ئبيراهيم، عبدالفتاح، (2015)، المراة فى المجتمع العربى التقليدى، قاهيرة، دار الكتب المصرية

ـ حسين، ايمن رزاق غالى.(2022)، الاحداث فى رواية متأههة أدم، وزارة التعليم العالى والبحث العلمى ، جامعة بابل ، كلية الادب قسم اللغة العربية .ص 6.

ـ سەعداوی، نەوال. (1972)، المرأة والجنس. دار المستقبل العربي، قاهیرە، لاپەر ٨٣-٨٥.

ـ عفيف الدين،(2019)، صورة المرأة عند روثفن فى الرواية "هاتف من الاندلس" لعلى الجارم (دراسة تحليلة نسائية)،بحث جامعى ، فى قسم اللغة العربية و أدبها كلية العلوم الانسانية.

كتێب ئینگلیزی:

Setiawan, Helmi,**(2020)**. Image of Women in Novels by Okky Madasary,.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print) :ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی

The styles of women's personality in the novel (Boon) by (Kawthar Shawkat)

Rahima Harbi Youness
Ministry of Education, Sheikhan, Duhok, Kurdistan Region, Iraq.
Email: rahmasharafani98@gmail.com

Imad Waisi Khalid
Department of Kurdish Language and Literature, College of Languages, University of Duhok, Duhok, Kurdistan Region, Iraq.
Email: Imad.Waisi@ uod.ac

Abstract
This research is an attempt to identify the types and Types and styles of representing women/ female Character in the novel. In this research, the theoretical aspect includes the types and styles of women's according to societal view, the writer's view, and the method of constructing the novel's events. The research highlights the representation of woman and her characterization within the society, but from the perspective of male writers who often failed to provide a realistic and comprehensive picture of Kurdish women. This research is a portrayal of women's personality in Kurdish society according to the view of a female writer; therefore, it is natural that there are differences in literary portrayal between male writers and female writers. This research is an answer to several questions that have been raised: To what extent has Kawsar Shawkat (as a female writer) been able to express the image of Kurdish women? What types and styles of female characters did he use in his novel? As a result of this research, the female characters in the novel "Being" were studied.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١١) – ژمارە(٤)، پایز ٢٠٢٦
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

أنماط شخصية المرأة في رواية (الوجود) للكاتبة (كوثر شوكت)

ملخص:
هذه البحث هو محاولة تحديد أنواع وأساليب تمثيل شخصية المرأة في الرواية، حيث تعتمد في تحليلها على نظريات النوع الاجتماعي وأنماط تشكّل شخصية المرأة من خلال التفاعل مع المجتمع، والكاتب، وطريقة بناء أحداث الرواية. إذ تُسلّط الدراسة الضوء على تصوير المرأة وشخصيتها داخل المجتمع في عدد من الروايات، لكن من منظور الكتّاب الذكور الذين غالباً ما فشلوا في تقديم صورة واقعية وشاملة للمرأة كوردية، بل كانت هذه الصورة منقوصة أو مشوّهة في كثير من الأحيان.أما في هذه البحث، فتم تناول تصوير شخصية المرأة في المجتمع كوردية من خلال كاتبة أنثى، وهي كوسَر شاوْكَت، وهو أمر طبيعي يتيح لنا ملاحظة الفروق في تصوير الأدب بين كاتب ذكر وكاتبة أنثى.وتسعى هذه البحث للإجابة على عدة تساؤلات، منها: إلى أي مدى تمكنت كوسر شاوكت (بوصفها كاتبة أنثى) من التعبير عن صورة المرأة كوردية؟ وما هي أنواع وأساليب تصوير شخصية المرأة التي استخدمتها في روايتها؟ وفي نهاية هذه البحث، تبيّن أن الشخصيات النسائية في رواية "بون" كانت محطّ تركيز هذه الدراسة.

الكلمات المفتاحية:شخصية المرأة، المجتمع، الرواية، رواية "بون"، كوسر شاوكت